№ 250 ՈՒՐԲԱԹ, 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

1912

ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ № 250

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“
Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տէլէֆօն № 2—53.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2
(բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տէլէֆօն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaktion du journal „MSHAK“.

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 2 ՌՈՒԲԼԻ.
Նոյեմբ. 1-ից մինչև դեկտեմբ. 1-ը 85 կ.: Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая, 8 Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ
ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
նշանակված է շաբաթ, նոյեմբերի 10-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին Ընկերութեան դահլիճում (Աբաս Աբադեան հրապարակ, № 7, սեփ. տուն)
Ժողովը զբաղվելու է դպրոցական-ուսուցչական ֆօնդի բաժանման և ուսուցչական ֆօնդի հրահանգի հաստատման և այլ խնդիրներով:
Այս ժողովը լինելով նախընթացի շարունակութիւնը՝ կը կայանայ որքան որ անդամ ներկայ լինի:
Գ. պ. անդամներին առանձին հրաւէրներ չեն ուղարկվելու:
առ. 834. 3—2

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՍԻՆՕԴԻ հրամանով
տրվում է կապալով ԻՆՆ տարի ժամանակով ՆՈՒԽՈՒ փոխանորդութեան Ճալէթ գիւղի Ս. Աստուածածին վանքի կալուածները՝ հողերը, անտառը և թթենիները աճրդախօսութեամբ, առանց կրկնաճուրդի, ներկայ տարվայ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 24 ԻՆ Նուխու Հայոց Հոգևոր Կառավարութեան ատեանում, որտեղ և կարելի է ծանօթանալ մանրամասն պայմաններին ամենայն օր՝ ժամը 10—2-ը: Աճրդախօսութիւնը սկսվելու է 300 ՌՈՒԲԼՈՒՑ. Աճրդախօսութեան մասնակցողները պէտք ներկայացնեն ՄԻ ՀԱՐԻՒՐ ՌՈՒԲԼԻ գրաւական:
(օ.մ.) առ. 808. 10—6

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. Ի. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
Օգնական Prof. Posner-ի
Ընդունում է միզասեռական (վեներական) հիւանդներին Բերլինի իր խորհրդակցական կաբինէտի և պրօֆ. Պօզների կլինիկայի մէջ: Տալիս է նաև խորհուրդներ միւս մասնագիտութիւնների վերաբերեալ:
Հասցէն՝ D-r Muradoff Berlin. Iohannisstr. 15 (an der Friedrichstrasse). Telefon amt Norden 113—19.
(չոււ.կ.) առ. 675. 30—26

Բերլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Ներքին հիւանդութիւններ՝
առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱՑԻ և սրտի:
Բժշկութիւն նաև տուբերկուլինով, ԲԱԴԻԻ պէճպարաններով և էլէկտրականութեամբ:
Ընդունելութիւնը ամեն օր, ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ, առաւօտեան ժամը 9—12-ը և երեկոյեան ժամը 5—7-ը:
Սօլօլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկիւն Գանօվսկայա): Հեռախօս 7—92.
(ա.օ.) առ. 699. 100—41

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

II

Ռուս-թիւրքական պատերազմի ծագումից կամ 1877—78 թ. ի վեր առաջին անգամն է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պաշտօնական միջնորդութիւն է անում հայոց հարցի լուծման մասին, և նրա միջնորդութիւնը ընդունվում է:

Ինչպէս գիտենք, 1878 թւականի ռուսական յաղթութիւններից յետոյ առաջ եկաւ հայոց հարցը և այդ հարցը լուծելու անհրաժեշտութիւնը, բայց այն ժամանակվայ ամենայն հայոց կաթողիկոս Գէորգ IV հրաժարվեց միջնորդութիւն յարուցանել յաղթական Ռուսաստանի և եւրօպական պետութիւնների առաջ: Միջնորդութիւն յարուցին մի քանի անձինք Գր. Արծրունու ղեկավարութեամբ, մասնակցանելով Կովկասի փոխարքային յայտնի պետիցիան: Գէորգ IV ոչ թէ թիւրքօֆիլ էր, ինչպէս ոմանք կամենում են բացատրել նրա այդ վարմունքը, ոչ, այլ որովհետև նա վախենում էր, որ Ռուսաստանը չի պահի իր նուաճած երկիրները՝ Թիւրքահայաստանում և հաշտութիւն կնքելուց յետոյ յետ կը քաշի իր զօրքը, ու հայերը կը մնան լքված՝ կանգնած դէմ առ դէմ Թիւրքիային, որոնք և չեն զլանայ վրէժխնդիր լինել: Այդպէս և պատահեց. եւրօպական մեծ պետութիւնները, գլխաւորապէս Գերմանիան և Անգլիան, թոյլ չը տուին Ռուսաստանին պահել Հայաստանը իր ձեռքում և ստիպեցին հանել իր զօրքը այդտեղից: Միչդ է, ռուսաց զօրքի հեռանալուց յետոյ անմիջապէս տեղի չունեցաւ հայերի կոտորած, բայց սուլթան Համիդը ոխը պահեց և յետագայում թափեց իր սոսկալի վրէժխնդրութեան ամբողջ թոյնը հայերի գլխին: Այդ էր պատճառ, որ Գէորգ IV չը կամեցաւ ապագայ պատմութեան և ազգի առաջ վերցնել որևէ պատասխանատուութիւնը:

Շատ կարելի է, որ ապագայ պատմութիւնը դատապարտէ Գէորգ IV-ի վարմունքը և խստօրէն դատապարտէ: Որովհետև, եթէ Գէորգ IV եռանդուն միջնորդութիւն յարուցած լինէր Ռուսաստանի և Եւրօպայի առաջ, գուցէ հայոց հարցը չը ստանար այն «ղորմելի լուծումը, որպիսին ստացաւ Բերլինի 61-րդ յօդուածով, և գուցէ հայ ազգը չը տալով սոսկալի զոհեր՝ այդ 34 տարվայ ընթացքում աճած և զարգացած լինէր թէ թւով և թէ տնտեսապէս, և այսօր ներկայացնէր մի ոչ negligeable quantité. Բայց անցածն անցած է:

Եւրօպական պետութիւններին դիմումն անելու փորձ արեց և հանգուցեալ Խրիմեան կաթողիկոսը, ուղարկելով մի պատգամաւորութիւն Հաագայի երկրորդ կօնֆերէնցիային, բայց նրա փորձը ոչ մի աջողութիւն չունեցաւ, նրա դիմումը նկատողութեան չառնվեց և անգայ հռչակվեց, որովհետև թէ դիմումի ձևը, թէ պատգամաւորութեան ընտրութիւնը այնքան ձախորդ և անաջող էր, որ պէտք է անխուսափելիօրէն վիժէր: Խրիմեան կաթողիկոսը, անսալով կուսակցականների խորհուրդներին, չը հասկացաւ այն տարրական պահանջը, թէ աններելի է որևէ դիմումն անել հայոց հարցի առիթով մեծ պետութիւններին՝ առանց կանխապէս ստանալու Ռուսաստանի հաւանութիւնը և աջակցութիւնը:

Եւ ձեռնարկութիւնը վիժեց, անտեղիօրէն վիժեց, թողնելով մի նոր ապացոյց հայկական անքաղաքագիտութեան:

Ուրեմն, ինչպէս, Բերլինի դաշնագրից ի վեր, եւրօպական մեծ պետութիւններին որևէ պաշտօնական դիմումն հայոց հարցի լուծման մասին ամենայն հայոց կաթողիկոսների կողմից չէ եղել: Դիմումներ եղել են Թիւրքահայոց պատրիարքների կողմից, երբեմն անմիջական ներկայացուցիչների Թիւրքիայի հայ ժողովրդի:

Հետևաբար, ներկայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V-ի դիմումն ռուսաց կառավարութեանը և սրա միջոցով եւրօպական կառավարութիւններին կանոնաւորել հայոց հարցը Թիւրքիայում՝ հանդիսանում է իբրև խոշոր պատմական իրողութիւն և իբրև առաջին պաշտօնական փորձ:

Ինչ է միջնորդում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V-ը: Նա միջնորդում է Ռուսաստանի առաջ՝ ստանձնել իր վրա նախաձեռնութիւն՝ ենթարկելու հայոց հարցը մեծ պետութիւնների քննութեան և լուծման:

Պէտք է ասել, որ այդ միջնորդութիւնը կատարվում է բարեյաջող և նպաստաւոր պայմանների մէջ:

Այժմ, ռուսաց կառավարութիւնը այն վերաբերմունքը չունի դէպի հայոց հարցը, ինչպէս առաջ, այժմ նա չունի իշխան Լօբանով-Ռօստովսկիի հայեցակէտը: Մի արմատական յեղաշրջում է առաջացել ռուսաց ղեկավարող շրջանների մէջ հայոց հարցի վերաբերմամբ. այդ կարելի է լաւ տեսնել և այն վերաբերմունքից, որ ռուս աջակողմեան և նացիօնալիստ մամուլը ցոյց է տալիս դէպի հայոց հարցը: «Новое Время», նոյնիսկ «Голосъ Кавказа» թերթերը, որոնք առաջ հայատեցութեան զգացումներով էին տոգորված, այսօր համակրական յօդուածներ են տպում: Ուրեմն կարելի է անխախտ կերպով ասել, որ Ռուսաստանի թէ պաշտօնական և թէ հասարակական կարծիքը համակրական և նպաստաւոր է դէպի հայոց հարցը, որովհետև կառավարչական շրջանները բարեացակամ վերաբերմունք են ցոյց տալիս. պահպանողական-աջակողմեան և նացիօնալիստ խաւերը նոյնպէս համակրութեամբ են վերաբերվում, իսկ ռուս առաջաւոր մտայնութեան և հասարակութեան վերաբերմունքը միշտ համակրական է եղել:

Այո, ցաւալի է Լօբանովի և Ռուսաստանի նախավերջին քաղաքականութիւնը դէպի հայոց հարցը և դէպի հայերը առ հասարակ, բայց պէտք է մտածել, որ գուցէ մենք հայերս ևս մասամբ մեղաւոր ենք Ռուսաստանի այդ թշնամական վերաբերմունքի համար: Չը մոռանանք, որ Խրիմեանի ձեռնարկը՝ դիմել եւրօպական պետութիւններին՝ զանց առնելով Ռուսաստանի աջակցութիւնը—մի կարճատես քաղաքականութիւն էր, որ թելադրել էին նրան մեր տնաբոյս և կարճատես կուսակցականները. չը մոռանանք, որ դեռ երէկ նոյն տնաբոյս «յեղափոխականները» իրանց կարճատեսութեան և յանցաւորութեան մէջ այնքան առաջ գնացին, որ մինչ գաքարէական պապանձումն էին պահպանում Ադանայի սոսկալի կոտորածի վերաբերմամբ, մինչ ոչ մի բողոք չէին արտայայտում կոտորված 30,000 անմեղ հայերի համար, նրանք թնդացնում էին Կ. Պօլսի հրապարակները, եկեղեցիները իրանց բողոքներով այն բանի դէմ, որ Ռուսաստանը բանտարկել է 150 հայ՝ Դաշնակցութեան գործի առիթով: Եւ իրանց այդ բողոքը հասցնում էին նոյն իսկ Ամերիկայի կառավարութեան:

Ուրեմն՝ դիմումն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից կատարված է.

Սա իրողութիւն է:

Ռուբիկոնը անցված է:

Տեսնենք ինչ պայմանների մէջ կատարվեց այդ միջնորդութիւնը, ինչ հետևանքներ կարող է նա ունենալ և որքան նպատակայարմար է այդ քայլը:

Հ. Առաքելեան

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԱՇՏՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

7 նոյեմբերի

Կ. Պօլիս.—(Պաշտօնական): Նազըմփաշան հեռագրում է նոյեմբերի 6-ից. «Մենք յետ մղեցինք բօլգարների գրոհը աջ թեւում: 400 բօլգար զինւոր և 20 օֆիցեր սպանված ու վիրաւորված մնացին կռւի դաշտում: Խլեցին երկու գնդացիր: Բօլգարական արտիլէրիան ամբողջ գծի վրա ստիպված էր լռել»:

«Թիւրքաց զօրաբանակը առաջացաւ դէպի թշնամին, որ յետ նահանջեց:

«Մենք գտանք մեծ քանակութեամբ Մանլիխէր սիստեմի հրացաններ:

«Թշնամին փորձեց երէկ յարձակվել աջ թևի ութերորդ զօրամասի վրա, բայց պարտվեց մեծ կորուստներով: Այսօր առաւօտ բօլգարական հետևակ գնդերը փորձեցին յարձակման դիմել ձախ թևի 9-րդ զօրամասի դէմ, սակայն նոյնպէս յետ վանվեց խոշոր կորուստներով»:

«Ձախակողմեան զօրաբանակը վերջնականապէս յետ վանեց թշնամուն Փափազ-Բէփէն շրջապատող բարձունքներից: Չաթալջայի բարձրաւանդակների վրա մենք գտանք 500 սպանվածի դիակ Բատէնբերգակի փողից և ձեռք ձգեցինք մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք ու հրացան: Բօլգար գերիները պատմում են, որ արդէն երեք օր է ոչինչ չեն կերել»:

—

Կ. Պօլիս.—Չաթալջայի դիրքերում կռիւը շարունակվեց մինչև երեկոյ: Թնդանօթաձգութիւնը լսելի է այստեղ: Մի քանի կէտերում թիւրքերը յարձակման են դիմել: Հետևանքները յայտնի չեն:

—

Կ. Պօլիս.—Երեկվայ աջողութիւնից զօրքերի ոգևորութիւնը սաստկացել է, որի առիթով տեղիս ազդեցիկ շրջանները կարծում են, թէ կարելի կը լինի բանակցութիւնները ձգձգել: Կուրբան-Բայրամի մեծ տօնը աղդարարվեց սովորական համազարկով: Սուլթանը ընդունում է շնորհաւորանքներ: Ջեռքերը համբուրելու կարգը վերացվեց պատերազմի առիթով: Երեկվայ աջողութիւնը վերագրվում է գլխաւորապէս նաւատորմին, որ ոչնչացրեց բօլգարական մարտկոցները:

Սօֆիա.—«Միրը» հաղորդում է. «Բօլգարական զօրագունդը Դէմիրլէրի Փափազ-քեօյի մօտերը երկու ժամվայ կռւից յետոյ փախուստի դարձրեց թիւրքաց կանոնաւոր զօրամասին և բաշիբօզուկներին: Շարունակելով առաջխաղացութիւնը, բօլգարները Աթելէն գիւղում գտան տանջանքի ենթարկված երկու դեռատի բօլգարուհիների դիակ, Կարա-Թէփէ գիւղում մի քանի սոսկալի յօշոտված տղամարդկանց դիակ»:

Բօլգարական գործակալութիւնը հաղորդում է, որ թիւրքաց աղբիւրներից բղխած տեղեկութիւնները թիւրքերի չեղած յաղթութիւնների մասին սխալ են ու տենդենցիօզ:

—

Սօֆիա.—«Միրը» հաղորդում է. «Բօլգարական մի հեծելագունդ յարձակվեց Ֆերէի մօտ, Դէդէաղաչի ճանապարհին թիւրքերի վրա, որոնք փախան, թողնելով մթերքներով լի գնացքը»:

Ադրիանուպօլսի շուրջը թիւրքերը ապարդիւն փորձեր են անում անցնել պաշարող գծի միջով:

—

Սօֆիա.—Մինիստրների խորհուրդը որոշեց թիւրք գերիների ծախքերը ծածկել պատերազմի համար յատկացված գումարներից: Գերի զինւորները պահվում են միևնոյն պայմաններում, ինչպիսի պայմաններում գտնվում են բօլգարները: Գերի գեներալներին տրվում է 20 ֆրանկ օրական, օֆիցերներին 7—11 ֆրանկ:

—

Ուսկիւբ.—Մօնաստիրը անձնատուր լինելուց յետոյ թիւրքերը փախան: Բէնէգտում նրանց սպասում է սերբիական հեծելազօրը: Կռիւը Մօնաստիրի մօտ շարունակվեց 3 օր: Թիւրքական դիրքերը շատ լաւ էին, թիւրքերի թիւը մեծ է: Թիւրքերի ձախ թևը բանակել էր Մօնաստիրից 10 կիլօմետր հեռու, աջ թևը տարածվում էր մինչև Ցրնա գետը, որի վարարումից դժուարանում էին նրանց գործողութիւնները: Սերբերը թիւրքերի գլխաւոր դիրքը վերցրին գրոհ տալով: Սալօնիկից ուղարկված չորս յունական վաշտերը անկարող եղան հասնել Մօնաստիր:

Հաղորդում են, որ Միտրովիցի շրջանում շատ հանգիստ է: Ալբանները յանձնել են զէնքերը:

Աթէնք.—Մինիստր-նախագահը գահաժառանգից ստացաւ հետևեալ հեռագիրը, «Նոյեմբերի 2-ին զօրքը միաժամանակ յարձակման դիմեց Վօդէնից, Գրամատիկօվօյից և Կօժանից, վանեց թշնամու դիմադրութիւնը նոյեմբերի 3-ին, իսկ 4-ին Կումանօվօյի, Կատրանիցայի և Օստրակի մօտերը, նոյեմբերի 6-ին՝ Սարօվիչի մօտ: Դէֆիլէում թիւրքերի դիմադրութիւնը շարունակվում է»:

—

Աթէնք.—Դեռ ևս չը հաստատված լուրերի համաձայն՝ թիւրքական մի հրոսակախումբ Գրեվէնի միտրոպօլիտին սպանող Բէկիր-բէյի առաջնորդութեամբ յարձակվել է Գրեվէնի վրա և կողոպտել է քաղաքը շրջապատող գիւղերը:

—

Աթէնք.—Թագուհին յանձն առաւ կազմակերպել բարեգործական օգնութիւն Սալօնիկում և նուիրեց 20,000 ֆրանկ սեփական միջոցներից:

Եկան Պիրէյ 4000 գերի:

—

Բէլգրադ.—«Պրէս Բիւրօն» հաղորդում է, որ ալբանների նկատմամբ խրտութիւնների մասին տպված տեղեկութիւնները տենդենցիօզ են և սկզբից տարածվում են ալբանական պահանջներին նպաստելու նպատակով:

—

Պետերբուրգ.—Ռուսաց կառավարութիւնը յայտնեց, որ վառելիքը և օծանելիք նիւթերը ճանաչվում են անպայման պատերազմական կօնտրաբանդ, բացի կէրօսինից, որ կարելի է ազատ անցկացնել Դարդանէլով:

—

Լրագիրներից

«Mor. Post»-ի թղթակիցը նկարագրում է Չաթալջան սոսկալի տեսքով: Չաթալջայի և Բօդէն-քեօյի միջև ընկած է մահվան հովիտ: Խօլերան ամեն օր տանում է հարիւրաւոր զոհեր: Ջրհորները թունաւորված են: Բժիշկները գլուխները կորցրել են: Ոչ մի կարգապահութիւն չը կայ քաղցած ու հիւանդ զինւորների մէջ: Նազըմփաշան դուրս չէ գալիս իր սալօն-վագօնից: Բօլգարները անարգել առաջ են գալիս, պատրաստելով թիւրքերի համար երկրորդ Սեդան: Չաթալջայի մօտ գտնվում են 180,000 թիւրքեր 250 թնդանօթով: Սակայն գերմանացի տեղեակ զօրականների կարծիքով թիւրքերը չեն կարող վճռական ճակատամարտ տալ բօլգարներին:

—

Կ. Պօլիս են մտնում անդադար նորանոր գնդեր Փոքր-Ասիայի նահանգներից:

—

Թիւրքաց զօրաբանակն են մտնում շատ կամաւոր գերմանացի օֆիցերներ՝ թիւրքերի բացը լրացնելու համար:

—

Կ. Պօլսի առաջ կառուցվում են պաշտպանողական բերդեր:

—

Յոյները գրաւել են Միտիլէնը և բռնել են գերմանական մի շոգենաւ, որ Թիւրքիա էր տանում 31 թնդանօթ ու մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք:

—

Չաթալջայի թիւրք զօրքերի մէջ ամեն օր խօլերայով վարակվում են 500 մարդ:

—

Խօլերայի պատճառով հաւանական է, որ բօլգարները Կ. Պօլիս չը մտնեն:

—

Կ. Պօլիս մտնող բօլգարական գնդի համար Սօֆիայից ուղարկվել են յատուկ զգեստներ:

—

Մօնաստիրի մօտ այժմ կատաղի կռիւ է սերբ և թիւրք գնդերի միջև:

—

Թիւրք դիպլօմատները շատ մեծ յոյս են դնում ռուս-աւստրիական սաստիկ լարված յարաբերութիւնների վրա:

—

Ռումինիան վերստին մտորում է օգտվել պղտոր ջրից և պահանջում է ընդարձակ երկիր ի հաշիւ Բօլգարիայի: Աւստրիան աւելի է գրգռում Ռումինիային:

—

Բալկանեան դաշնակիցները վճռել են պահանջել Թիւրքիայից ընդ միշտ ու անպայման անցնել Փոքր-Ասիա:

«Բ. Վեդ.»-ի թղթակիցը գրում է, որ Թիւրքը [illegible] այն աստիճան խեղճ է, որ, օրինակ, «[illegible]» խօսքը փոփոխված է «[illegible]» խօսքով։

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

7 նոյեմբերի

Սօֆիա.—Զինադադարի մասին սկըսված բանակցութիւնների պատճառով Չաթալջայի մօտ գործող բօլգարական զօրքերին պատուիրագրվեց դադարեցնել կռիւը և մնալ դիրքերում։

—

Կ. Պօլիս.—Զինադադարի բանակցութիւնները կը սկսվեն հաւանօրէն նոյեմբ. 7-ից։ Եթէ գեներալներ Սավօվը և Նազըմ-փաշան համաձայնութեան գան, կը յայտարարվի զինադադար և կը սկսվեն բանակցութիւններ հաշտութեան մասին։

Սլբանների յուշագիրը չունի լուրջ նշանակութիւն։

—

Կ Պօլիս.—Հաւատացնում են, որ բալկանեան պետութիւնների պատասխանը հաշտութեան խնդրի մասին ըստացվել է նոյեմբերի 7-ին։

—

Լօնդօն.—Րէյտէրին հաղորդում են Սօֆիայից. «Առաւօտը Կ. Պօլիս ուղարկվեցին զինադադարի պայմանները հաշտութեան գլխաւոր պայմանների հետ։ Համաձայն վերջինի՝ Թիւրքիային պէտք է մնայ Կ. Պօլիսը եւրօպական ծովափի շրջագծով»։

—

Կ. Պօլիս.—Լուրերի համաձայն, բալկանեան պետութիւնների պատասխանը կայանում է սովորական ազդի մէջ, թէ բօլգարական զօրքերի ընդհանուր հրամանատարը թոյլտուութիւն է ստանում բանակցութիւն սկսել օսմանեան գլխաւոր զօրահրամանատարի հետ՝ հաշտութեան պայմանների մասին։

—

Պարիզ.—Լուրերի համաձայն, բալկանեան պետութիւնների առաջարկած պայմանները զինադադարի մասին պահանջում են Թիւրքերից յանձնել մի քանի կէտեր, մասնաւորապէս Ադրիանուպօլիսը, Դուրացցօն, Չաթալջայի բերդերը։ Բօլգարիան հրաժարվում է մտնել Կ. Պօլիս։ Դրութիւնը այսօր ներկայանում է մասամբ լաւ տեսքով։ Այսօր լուրջ քայլ արվեց դադարեցնելու պատերազմական գործողութիւնները։

—

(Լրագիրներից)

Թիւրքիան մշակել է հաշտութեան հետևեալ պայմանները. Յունաստանին տրվում է Կրէտէն, որի փոխարէն նա Թիւրքիային վերադարձնելու է Սալօնիկը։ Մակեդօնիային տրվում է լայն աւտօնօմիա Թիւրքիայի, Բօլգարիայի, Սերբիայի և Չերնօգօրիայի կառավարութեան ներքոյ. բեգիդենցիան լինելու է Ուսկիւբը։ Ալբանիային նոյնպէս տրվում է լիակատար աւտօնօմիա կայսերական պրինցով, որ լինելու է իբրև նահանգապետ։ Սերբիային իրաւունք է տրվում ազատ մտնել Կավալայի նաւահանգիստը։ Չերնօգօրիային տրվում են թիւրքական հողերը մինչև Սան Ջիօվանի դը-Մեդուա։

[illegible]

Դաշնակից պետութիւնները զինադադարի առիթով պահանջում են Թիւրքիայից՝ տալ Բօլգարիային Ադրիանուպօլիսը և հեռացնել թիւրքաց զօրքերը Չաթալջայից. տալ Սերբիային Մօնաստիրը. տալ Չերնօգօրիային Սկիւտարը։

—

Քեամիլ փաշան ռուսաց դեսպան Գիրսին խնդրեց չափաւորել Բօլգարիայի պահանջները։

—

Անգլիան առաջարկում է տալ Սերբիային և Չերնօգօրիային մի փոքր ծովափնեայ շրջան Ադրիատիկ ծովում, իսկ Աւստրիային իբրև վարձատրութիւն թողնել Սալօնիկի երկաթուղին։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ—ԹԻՒՐՔԻԱ, ՖՐԱՆՍԻԱ—ԲՕԼԳԱՐԻԱ

—

Ֆրանսիայի արտաքին գործերի նախկին մինիստր Գաբրիէլ Հանոտօն հետևեալ սենսացիօն մերկացումներն է անում «Figaro» լրագրի մէջ։

Գաբրիէլ Հանոտօն ասում է. «Երբ Գերմանիան իր ուշադրութիւնը դարձրեց Թիւրքիայի վրա և վճռեց օսմանեան կայսրութիւնից ստեղծել հաւատարիմ դաշնակից և նախապահականէտ պատերազմի դէպքում, Ֆրանսիան էլ անհրաժեշտ գտաւ ստեղծել Մերձաւոր-Արևելքում նրա հակակշիռը»։

Թիւրքիայի միակ հակառակորդը հանդիսանում էր Բօլգարիան։ Ահա այդ թագաւորութեան ռազմական ոյժի վրա էլ առանձին ուշադրութիւն դարձրին։

Կառավարութեան համաձայնութեամբ, ֆրանսիական բանկերը Բօլգարիային պատերազմական փոխառութիւններ աջողեցին և գարձեալ կառավարութեան համաձայնութեամբ Կրէզօյի գործարանները մատակարարեցին նրան լաւագոյն թնդանօթներ։

Ֆրանսիական կառավարութիւնը անըմբռնելի կերպով ընթանում էր դէպի իր ընտրած նպատակը։ Հանրապետութեան ներկայացուցիչները Կ. Պօլսում, Հանոտօյի ասելով, բազմիցս միջամտել են բօլգարօթիւրքական յարաբերութիւններին։

Իսքը Հանոտօն, որ Արևելեան-Ռումէլիան բօլգարների կողմից գրաւվելու ժամանակ դեսպան էր Թիւրքիայում, եռանդուն առաջադրութիւններ արեց սուլթանին և յետ էր կանգնեցնում նրան զինված դիմադրութիւն ցոյց տալուց։

Հանոտօն հետևեալ կերպով է պատմում իր դերի մասին. «Երբ Բօլգարիան, յափշտակելով Ռումէլիան, չարգեց սերբերին Սլիվնիցի մօտեկ, սուլթանը վճռեց զէնքի ոյժով վերադարձնել իր կորցրած այդ մասը։ Պալատ կանչվելով, ես մի քանի ժամ զրուցեցի Աբդուլ Համիդի հետ և համոզում էի նրան պատերազմ չը սկսել։ Այդ անգամ ես ցանկալի պատասխան չը կարողացայ ստանալ։ Քիչ ժամանակից յետոյ սուլթանը, սակայն, ընդունելով ինձ ֆրանսիական զինուորական կցորդի հետ միասին, ասաց ինձ. «Իմ զօրքը այնու ամենայնիւ աւելի է ուժեղ, քան բօլգարական հօրդաները. հարկաւոր է փորձել լուծելու վէճը զէնքի ոյժով»։ Դեռ ես ես պատասխան չէի տուել, երբ զինուորական կցորդը նկատեց. «Աւելի լաւ է մի փորձէք, ձերդ մեծութիւն. բօլգարները ոգևորված են»։

Այնուհետև Հանոտօն ասում է, որ, Բօլգարիայի և Ռուսաստանի միջև ծագած տարաձայնութիւններից անհանգստացած ֆրանսիական կառավարութիւնը ամէն կերպ աշխատում էր վերականգնել սերտ յարաբերութիւնները մեծ ազատարարի և ազատութիւն ստացած Բօլգարիայի միջև։ 1905 թւին տեղի ունեցաւ թագակիր անձանց հանդիպումը Ֆրանսիայում։ Թիւրիմացութիւնները հէնց այն ժամանակ վերացվեցին։

Հանոտօն, որ այնքան երկար ժամանակ գլուխ էր կանգնել Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութեան և մինչև այժմ էլ դեռ չէ կորցրել իր վարկը, ի հարկէ, պատմական անէկդօտներ չէ որ պատմում է, այլ սոսկ իրականութիւն։

«Figaro»-ում տպված այդ «գիւտից» երևում է, որ Ֆրանսիան խաղացել է իր դերը Բօլգարիայի պատրաստականութեան գործում։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

7 նոյեմբերի

Պետերբուրգ.—Պաշտօնական։ Հրաման զինուորական վարչութեանը, 7 նոյեմբերի 1912 թ.։ «Զօրականներից մի քանիսը մասնակցում են այն լուրերի տարածմանը, թէ մենք պատրաստվում ենք պատերազմի, երբ մեզ մօտ կատարվում են զօրաժողովներ և նման անհիմն բաներ, որոնք կարող են կապ ունենալ Բալկանեան թերակղզու դէպքերի հետ։

«Թագաւոր Կայսրին հաճելի եղաւ հրամայել ինձ միջոցներ ձեռք առնել վերջ դնելու այդօրինակ երևոյթին։

«Ի կատարումն Բարձրագոյն կամքի առաջարկում եմ բոլոր զօրամասերի, զինուորական վարչութեան բոլոր հաստատութիւնների կառավարիչներին հասկացնել իրանց ենթակայ պաշտօնեաներին, թէ զինուորականների համար այդ տեսակ անները լի յերիւրանքների մեղաւորները կենթարկվեն պատժի, մինչև իսկ արտաքսման ծառայութիւնից։ Ստորագրեց զինուորական մինիստր գեներալ Սուխոմլինով»։

—

Վիեննա.— Հակառակ Բուդապեշտի մի քանի լրագիրների հաղորդած տեղեկութեան, թէ Բէլգրադի աւստրօ-ունգարական դեսպանը սերբիական կառավարութեանը յանձնել է ուլտիմատում, Վիեննայի լրագիրների մեծ մասը, տեղեկ աղբիւրներից ստացած տեղեկութիւնների համաձայն, պնդում է, թէ ստոյգ է միայն այն, որ դեսպանը Բէլգրադում արտայայտել է աւստրօ-ունգարական միապետութեան հայեացքը, սակայն այն քաղաքավարի ձևով, որ պէտք է դիւրութիւն տայ Սերբիային զիջումներ անել։

«Պօլ. Կոր.»-ին հաղորդում են Բէլգրադից. «Ի նկատի ունենալով, որ Պրիզրէնում գերմանահպատակներին և իտալահպատակների պաշտպանութիւնը յանձնված է աւստրօ-ունգարական հիւպատոսարանին, ուստի հիւպատոս Պրոխասկին իր կառավարութեան հետ յարաբերութիւններ ունենալուց հեռացնելու պատճառով նոյնպէս տուժեցին Գերմանիայի և Իտալիայի շահերը. այդ պատճառով գերմանական և իտալական կառավարութիւնները սերբիական կառավարութեանը արին համապատասխան առաջադրութիւն»։

—

Վիեննա. — «Նէյէ-Ֆրէյէ Պրէսէին» հեռագրում են Տրիէստից. «Ալբանական պարագլուխ Իսմայիլ Քէմալը, որ մեկնել է Դուրացցօ 14 նոտաբլներով Տրիէստից, հաղորդեց «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրէսէի» աշխատակցին, որ յոյս ունի գալ Դուրացցօ մինչև սերբերի այնտեղ հասնելը։ Անմիջապէս նրա գալուստից յետոյ կը յայտարարվի Ալբանիայի անկախութիւն և կը նշանակվի ժամանակաւոր կառավարութիւն, որպէսզի Եւրօպան կանգնէ դէմ յանդիման կատարված իրողութեան։

—

Վիեննա.—Երեկոյեան լրագիրների ասելով՝ արտաքին գործերի մինիստրութեան պաշտօնեայ Էդլխին յանձնարարված է քննել Պրիզրէնի գործը։

—

Վիեննա. — «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրէսէին» հաղորդում են Հռոմից. «Նոյեմբերի 6-ին մինիստրին թշնամական ցոյց անելու փորձից յետոյ Սան-Ջուլիանօն ասաց. «Այսպիսի է բոլոր արտաքին գործերի մինիստրների բաղդը, երբ միջազգային ճգնաժամերը ծայրայեղ չափի են հասնում. մինիստրները չեն կարողանում պաշտպանվել ժողովրդականութեան հետամուտ քաղաքագէտների յարձակումներից»։

—

Բուդապեշտ.—Աւստրիական պատգամաւորութիւն։ Զեկուցանող Բակենէմը ասաց. «Աւստրիայի անշահախնդրութիւնն ու չափաւորութիւնը գնահատվում են նաև եռապետեան համաձայնութեան պետութիւնների հասարակական կարծիքից։ Մենք քննում ենք ամբողջ բալկանեան հարցը բարեացակամօրէն։ Լուրջ քաղաքական շրջանները կամենալով որպէս զի Ռումինիայի շահերը ևս ուշադրութեան առնվեն, երբէք չեն ներհակել Ռումինիային Բօլգարիան»։ Ապա մատնանշելով որ դէպի Գերմանիան և Իտալիան Աւստրիայի յարաբերութիւնները սըրտագին են, Բակենէմը ընդգծեց, որ բալկանեան ճգնաժամը թուլացել է վերջին շաբաթը. յարաբերութիւնների լարված դրութիւնը վերջացաւ, սերբիական կառավարութիւնը նորից կը սկսէ դիւանագիտական բանակցութիւններ։

Ծովային մինիստրութեան բիւջէի քննութեան ժամանակ Մօնտէկօվօլին պահանջեց շտապով «Մօնարխ» տիպի ռազմանաւերը փոխարինել նորագոյն տիպերով և մատնանշեց, որ Եգէյեան ծովում կազմակերպվում են ուժեղ ծովային պետութիւններ։ Աւստրիան պէտք է իր ժամանակին պատրաստվի։

Աւստրիական պատգամաւորութիւնը ընդունեց բօսնիական գումարները։

—

Հռոմ.—Նորահաստատ գաղութների վարչութեան մինիստր կարգվեց Բերտօլէնին,

—

Պարիզ.— Սուլջ-Բուլաղից տեղեկացնում են, որ այնտեղ եկած ռուսաց հիւպատոսին ամբողջ ճանապարհին պարսից իշխանութիւնները, քիւրդական ցեղապետը և ազգաբնակութիւնը ցոյց են տալիս շատ շքեղ ընդունելութիւն։

Թիւրքերը հեռացել են Սուլջ-Բուլաղի բոլոր շրջակայքից Սուլջ-Բուլաղում ժողովված բոլոր քիւրդական ցեղերի ներկայացուցիչները հպատակութիւն են յայտնել Պարսկաստանին։

—

Տօկիօ.—«Նիսին» յածանաւի վրա տեղի ունեցած պայթումից սպանվեցին 20 մարդ։

—

Բէլգրադ.—Լուրերի համաձայն՝ շուտով կը գումարվի սկուպշչինա։

—

(Լրագիրներից)

Երուսաղէմում անկարգութիւններ են։ Բէյրութում արաբները սրբազան պատերազմ են քարոզում։

—

Աւստրիան պաշտօնապէս պահանջեց Սերբիայից յայտնել, թէ ուր է Պրիզրէնի աւստրիական դեսպանը, որովհետև լուրերի համաձայն նա սպանվել է։ Սերբիան չէ պատասխանում։ Միջադէպը կարող է ամենալուրջ հետևանքներ ունենալ։

—

Լուրերի համաձայն թիւրքաց սուլթան Մուհամմէդ V հիւանդ է։

—

Կ. Պօլսում խօլերայից մեռաւ թիւրքական արտիլերիայի պետ Ալի-Րիզան։

—

Առաջադիմականները մտադիր են Պետական Դումայում բուռն համակրանք յայտնել սլաւօններին։

—

Պարիզում և Ֆրանսիայի բոլոր մեծ քաղաքներում, նաև Անգլիայի, Իտալիայի, Աւստրօ-Ունգարիայի և Գերմանիայի խոշոր կենտրօններում տեղի ունեցան սօցիալիստական բազմամարդ ցոյցեր, ուր բողոք յայտնվեց պատերազմի դէմ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

—

Կ. Պօլսից հեռագրում են. «Հայոց պատրիարք Արշարունին դիմեց Կ. Պօլսի անգլիական դեսպանին խնդրելով պաշտպանութիւն հայերին քիւրդերի յարձակումներից, և ռուսաց դեսպանին՝ խնդրելով գործադրել Բերլինի դաշնադրութեան 61-րդ յօդուածը։ Գիրսը պատասխանեց, որ Ռուսաստանը պէտք է վաղօրօք ստանայ մեծ պետութիւնների մանդատը՝ գրաւելու Հայաստանը և Քիւրդստանը։ Ուրիշ վերսիայով՝ անգլիական դեսպանը չըն- դունեց հայոց պատրիարքին, որ մտադիր էր խնդրելու 61-րդ յօդուածի գործադրութեան մասին։ Պատրիարքը դիմեց ռուսաց դեսպան Գիրսին և յայտնեց, որ քիւրդերը սպանում են կոտորած հայկական վիլայէթներում։ Գիրսը պատասխանեց, որ խորհուրդ է տալիս դիմել Պետերբուրգ, և հաւատացած է, որ Ռուսաստանը կը յայտնէ այդ մասին մեծ պետութիւններին»։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ԱՄԻՍ ԵՒՐՕՊԱՅՈՒՄ *)

V

ԴԱՐԴԱՆԷԼ ԵՒ ՄԱՐՄԱՐԱ

Բ.

Երկինքը թէև պարզ էր, սակայն նրա երեսին ծովային թեթև կաթնագոյն գոլորշիների վարագոյր էր քաշված և այդ կիսաթափանց վարագոյրի տակից տխրադէմ լիալուսինը հազիւ էր անցկացնում իր մշուշային շողերը՝ նեղուցն և նրա ափերը լուսաւորելու։ Մեր նաւը գնում էր եւրօպական եզերքի մօտով, ուստի ես աւելի լաւ էի տեսնում նրա բարձրադիր զառիվայրները, քան ասիական ափի եւէջները, որոնք հեռաւոր մշուշի մէջ երևում էին, իբրև անորոշ ստուերներ։

Դարդանէլը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի լայն գետ, մի Վօլգա, որ թերևս իր վարարման ամիսներում կարող է գերազանցել Դարդանէլից եթէ ոչ իր խորութեամբ, գոնէ իր ծովածաւալ ջրերի ընդարձակութեամբ։ Բայց որքան լուռ ու համեստ են հոյակաւոր նեղուցի ջրերը, որքան պարզ ու մաքուր է նրա սպիտակ-կապտաւուն հայելին, որքան խաղաղ ու անվրդով է նրա կուրծքը մեր աժմկարար շոգենաւի հանդէպ, որ ինչքան էլ ջանք է գործ դնում, այսու ամենայնիւ անկարող է որքան ի իցէ նկատելի կերպով յուզել նեղուցի, կարծես, դիտաւորեալ անդորրութիւնը։ Այդպիսի հիւրընկալ ջրեր ինձ չէր պատահել տեսնել։ Երկու՝ յաճախ միմեանցից բոլորովին տարբեր ծովերի մէջ սեղմված՝ նեղուցները նոյնքան փոփոխամիտ, դիւրագրգիռ ու զայրացկոտ են, որքան և իրանք ծովերը։ Երբ մենք անցնում էինք Կալաբրիայի և Սիցիլիայի միջով, Մեսսինեան ջրերը դիմաւորեցին մեզ այնպիսի դաժան ու փրփրադէզ ալիքներով, որոնք հիւրասիրութեան հետ ոչ մի կապ ու առնչութիւն չունէին, չը նայելով որ ծովը, նախ քան նեղուց մտնելը, բարկութեան և ոչ մի նշան չէր ցոյց տալիս։ Բօսֆորը, Բօնիֆացիօ և Գիբրալտարը նոյնպէս գէտեն ժանիքներ ցոյց տալ նաւորդներին։ Այդպէս չէ սակայն Դարդանէլը։ Մի քանի տասնեակ վերստերով ձգված,—իսկ ըստ էնիկ նրա երկայնութիւնը 56 կիլօմետր է,—նա ազատ է ծովի քմահաճոյքին ենթարկուելու հարկից։ Ոչ մի անհանգիստ հոսանք մի ծովից դէպի միւսը,—սովորական երևոյթ, որ համարեա միշտ նկատվում է ուրիշ նեղուցներում,— և ոչնոյն իսկ մանրիկ ալիքներ չեն վրդովում նրա միշտ խաղաղ, միշտ բարեհամբոյր ջրերը։ Թերևս Դարդանէլի լուռ համեստութիւնը բղխում է և մի այլ պատճառից։ Նա այնպէս գեղեցիկ ու զարդարուն չէ, ինչպէս իր հարևան Բօսֆորը։ Նրա ափերն աղքատ են և անշուք ու երբեմն նոյն իսկ նման ամայի անապատի։ Տեղ-տեղ միայն երևում են արհեստական պուրակներ՝ իջած կարմրագոյն զառիվայրի բարձրութիւնից մինչև նեղուցի ափերն, և նրանց մէջ՝ ուղիղ զառիվայրի գագաթին և կամ նրա կուրծքի վրա՝ փոքրիկ, սիրուն ագարակներ՝ լուսաւորված մենաւոր աղօտ լապտերների հազիւ նշմարելի լուսով։ Ուրիշ ոչ մի զարդարանք չունի Դարդանէլը, որով նա կարողանար պարծենալ օտար նաւորդների առաջ։

Ի հարկէ, չքաւոր ներկայի փոխարէն նա ունի հարուստ անցեալ՝ լի զարդարուն աւանդութիւններով և առասպելանման զրոյցներով, մի անցեալ, որից զուրկ են նրա քոյր-նեղուցները, բացի, գուցէ, Բօսֆորից, սակայն անցեալը, որքան էլ հարուստ լինի նա, դարձեալ... անցեալ է, ուլթերևս, մի աւելորդ բեռ ներկայ խեղճութեան համար։

Այնուամենայնիւ գիշերային միայնութեան մէջ երկար դիտելիս հին Հելլէսպոնտոսը՝ ես չէի կարող չը յիշել նրա անցեալն և նրա եզակի դերը դասական քաղաքակրթութեան շրջանում, երբ նրա ափերը խիտ առ խիտ ծածկված էին յունական փարթամ գաղութներով, երբ նա հաղորդակցութեան ու առևտրի համարեա միակ ճանապարհն էր վաճառաւէր Յունաստանի ու Եւքսինեան Պոնտոսի հեռաւոր ափերի մէջ։ Հին Հելլէսպոնտոսը գուցէ մեր Արաքսից աւելի մեծ իրաւունք ունէր ասելու. «Ո՞նչս մնաց այն օրից»... Բայց նա... ոչինչ չէր ասում. նա անչափ լուռ էր ու խաղաղ, անչափ հանգիստ ու անվրդով և չէր գանգատվում Արաքսի նման։ Ո՞վ գիտէ, գուցէ, հէնց այն պատճառով, որ նա մի բան գիտէր ապագայի վերաբերմամբ, մի հաստատուն բան, որի վառ յոյսերով գրաւված՝ նա նիրհում էր անհոգ ու երջանիկ այժմեան չքաւոր ափերում, մինչդեռ մեր Արաքսը... Ե՞հ, Դարդանէլի վրա ինչ մտածել Արաքսի մասին, երբ տանը, հայրենիքում անգամ, մենք հազիւ ենք յիշում նրա անունը, այնքան խորթ ու օտար են այժմ մեզ համար և նրա խոհերն, և վշտերն, և գանգատները...

Lasciate ogni speranza voi ch' entrate անշուշտ կասէր Արաքսը, եթէ մի ուրիշ Դամառ-Քաթիպա այժմ խօսեցնելու լինէր նրան...

Կէս գիշերից անց էր արդէն. նաւի վրա շոգեմեքենայի միանման հեգով օրօրված քնել էին արդէն և նաւորդներն, և մեծաստիճան ու փոքրաստիճան նաւաստիները։ Անքուն էին միայն շոգենաւի խոր անդունդի մէջ մեքենավարի օգնականն և նրա գլուխն, նաւապետի բարձր տնակի առաջ, մի այլ օգնական, որ աչքը չէր հեռացնում նեղուցի ափերից և անընդհատ ծխում էր ու ծխում։ Անքուն էինք և մենք՝ երկու հայեր. մէկն ես՝ մի պատահական ճանապարհորդ, իսկ միւսը նաւի մշտական «ղահուէճին», մի կարեոր անձնաւորութիւն Արևելքի ջրերում շրջող շոգենաւերի վրա, որ իր անմիջական պարտաւորութեան՝ չորրորդ կարգի նաւորդներին սուրճ մատակարարելու և այլ մանր-մունր իրեր վաճառելու հետ միասին՝ կատարում էր նաև թարգմանի պաշտօն։ Նրա փոքրիկ տնակի պատուհանից կրակի լոյս էր երևում։ Ես վայր իջայ սանդուղքով դէպի ստորին տախտակամածն և մօտեցայ «ս[ւ]ճարանին»։ Նաւի այդ հրաչակաւոր «սրճարանը», որի առաջ յաճախ այլատարազ հանդերձներով խռնվում էին արևելցի ճանապարհորդները, ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ քանի մի տախտակից թքով կպցրած մի... մի պատաստան, որ սովորաբար յատկացնում են գիշերային չորքոտանի պահապաններին։ Այդքան են յարգում եւրօպացիք արևելցիներին և յատկապէս նրանց, որոնցից անհնար է կորզել հարիւրաւոր ֆրանկներ...

Արևելքի «ղահուէճիները» սովորաբար հաջի են լինում. մեր Ստեփանն ևս բաղդ ունէր կրելու այդ պատուաւոր կոչումը, ուստի ես թխթխկացնելով նրա սրճարանի դուռը՝ կանչեցի.

— Հաջի աղպէր, արթուն ես։

— Հրամմեր ես, էֆէնդըմ, զարթուն եմ. համեցէք ներս։

Ես դուռը բաց արի և ներս մտայ։ Մեծ սրամտութիւն էր պէտք այնտեղ տեղաւորվելու համար, եթէ ես չը ցանկանայի նստել նրա անկողնի վրա, բայց «անճարը կերել է բանջարը», և ես մի կերպ կուչ եկայ այն նեղ անկողնակալ—հասարակ ծայրին, որ Հաջին սովորաբար առաջարկում էր պատուաւոր հիւրերին։

— Ցիգարայ մը կը խմէք, էֆէնդըմ,— հարցրեց քաղցրութեամբ «ղահուէճին»։

— Ո՛չ,—շնորհակալ եմ, նոր ծխեցի։

— Ղահուէ մը։

— Ղահուէից չեմ հրաժարուիր։

Եւ Հաջին մի րոպէում պատրաստեց սուրճն ու ածելով մատնոցաչափ «ֆինջանի» մէջ՝ տուեց ինձ։

Ես սկսեցի խմել բուրալից սուրճը, որ, երևի, Հաջու «ղահուէտան» մէջ պահվում էր առանձին դէպքերի համար։

— Քունդ չի տանի, էֆէդըմ,—դիմեց ինձ իմ հիւրընկալը, մի «ֆինջան» սուրճ ևս իր ձեռքն առնելով։

— Ո՛չ, չի տանում։

— Ինչո՞ւ, էֆէնդըմ. աս օրհնուած Տարտանէլը լաւ քնանալու տեղ է. երբէք չի նեղեր մարդու. «ֆըթոնայ» ըսած աստեղ տեսնուած բան չէ։

— Չի նեղեր, բայց ես... շատ մտածմունք ունիմ. մարդու մտքի մէջ էլ «ֆըրթոնայ» կը պատահի,—Հաջի, չես իմացել,—ծիծաղելով ասացի ես։

— Է՛հ, էֆէնդըմ, հրամմեցէք ինչ է եղեր որ... Դուք, ռուսահայերդ, բաղդաւոր աստղի տակ էք ծնուած։ Քրիստոնեայ պետութեան ձեռք էք. աղուոր, շէնքով շնորքով կապրիք։ Աչէ, մեր շոգենաւին վրայ 30-է աւելի հայեր կան, մենակ դու ու քու նշանածդ էք ռուսահայեր և երկուքդ ալ առաջին կարգով կերթաք, իսկ մնացած բոլոր թիւրքահայերը՝ չորրորդ կարգով։ Հրամանքդ մէկ նաւուն խորքն իջեր ու տեսեր ես, թէ ինչ տարտարոս է աղ չորրորդ կարգ ըսածդ բանը։

— Իջել եմ, Հաջի, ու տեսել... Բայց մի՛ կարծեր, թէ բոլոր ռուսահայերն էլ նաւերի վրայ առաջին կարգով են ճանապարհորդում։ Մեր բանն ուրիշ է. մենք տկար

*) Տես «Մշակ» № 249.

ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

Կ. Պոլիս, 26 հոկտեմբեր

Հայաստանի քանի մը վայրերէ դարձեալ աննպաստ տեղեկութիւններ հասած ըլլալով, խառն ժողովի որոշումով Արշարունի պատրիարք, ընկերակցութեամբ վարչութեան նախագահ Գարայեան էֆ.-ի, այցելեց ներքին գործոց մինիստրին։

Շաբթուան ընթացքին՝ նոր դահլիճին կազմութիւնը և նոր մինիստրները շնորհաւորելու համար Արշարունի պատրիարք, նոյնպէս Գարայեան էֆ.-ի հետ, արդէն այցելած էր մինիստրներուն և մասնաւորապէս եպարքոս Քեամիլ փաշայի և ներքին գործերու մինիստր Րէշիդ բէյի անապահովութեան հարցին համար դիմում կատարած էր, և երկու պատասխանատու պաշտօնատարները հաւաստած էին, թէ ոչ Կ. Պոլսոյ ոչ ալ գաւառներու մէջ երկիրը անիշխանութեան և տագնապի մատնուելու երկիւղ չկայ, և կառավարութիւնը ամեն բան պիտի ընէ անդորրութիւնը և ապահովութիւնը պահպանելու համար։

Արշարունի պատրիարքի երկրորդ դիմումին ալ նոյն պատասխանը տրուած է։

Հարկ է խոստովանիլ, թէ պատերազմը բարերար ազդեցութիւն ունեցաւ Հայաստանի վրայ, ուրկէ այս միջոցիս հարստահարութեան դէպքեր շատ ցանցառօրէն կը հասնին։ Կառավարութիւնը օտար միջամտութեան առիթ չտալու համար ամեն զգուշութիւն կ'ընէ, ուրեմն և առիկա նպաստաւոր պարագայ մըն է։

Արդի կառավարութեան հայաբնակ նահանգներու համար անուանած կուսակալները իրենց պաշտօնատեղին հասնելէ յետոյ՝ անշուշտ կեդրոնէն իրենց ստացած հրահանգներուն համաձայն ազդու գործունէութիւն մը ցոյց կուտան։

Մասնաւորապէս Բաղէշի կուսակալը գործունեայ և սաստկութեամբ կը հալածէ քիւրդ նշանաւոր աւազակներէն Մուսան և Կասըմը, որք հաւանական է որ ձերբակալուին ողջ կամ մեռած։

Այս բարւոքումը հայերը կը պարտին ներկայ պատերազմին, ուր Թիւրքիոյ զինուորական վարկն ու զօրութիւնը միանգամայն ջախջախուիլը կրնայ մեծագոյն հարուածը նկատուիլ Թիւրք ամբարտաւանութեան համար, որ եթէ յաղթական ելլէր այս տագնապէն, բացարձակապէս անզսպելի պիտի դառնար։

Թիւրքերու հոգեբանութիւնը արդէն ծանօթ ըլլալով, մենք այլևս ջարդերու երկիւղը կրնանք անհետացած համարել, վասնզի Թիւրքը երբ պարտուի, կը դառնայ նկուն և ստորնացած ու համակերպող։

Անցեալ օր Վոսփորէն Կ. Պոլսոյ կամուրջն իջնող շոգենաւերէն մէկէն ելլող ծերունի հայ մը կամուրջին վրայ տեսնելով երկարաձիգ շարքը աղբիւսի կառքերուն, որոնց մէջ լեցուած էին բուլղարներու կողմէ գրաւուած քաղաքներէն փախստական Թիւրք ընտանիքներ, բացաւ իր գլուխը և պարզեց իր ձեռքը, և բարձրաձայն փառք տուաւ Աստուծոյ այս տեսարանը տեսնելու արժանացած ըլլալուն համար։

Յետոյ հետաքրքիր ըլլալով հասկցայ, որ նոյն ծերունին 1896-ի օգոստոս 14-ին Սամաթիոյ անուոր ջարդին և Ղալաթիոյ մայթերուն վրայ կատարուած արիւնհեղութեանց ականատես եղած էր և հայոց դիակներուն նոյն այդ աղբիւսի կառքերով դէպի ծով փոխադրուելուն իր սեփական աչքերով տեսած էր։

Մասնաւորապէս Թիւրքաց ընկճուած վիճակը, դեռ 15 օրեր առաջ իրենց կատաղած պոռոտախօսութիւններէն յետոյ, մեծապէս հայերը կը խրախուսէ զնդանեղի հարուածներով հեղձելու Թիւրքական վայրենի ինքնասիրութիւնը։

Մայրաքաղաքին ապահովութեան մասին շրջած զրոյցները հայերը պահ մը երկիւղի մատնեցին, սակայն երկու օրէ ի վեր դարձեալ անոնք վերստացան իրենց առաջին համարձակութիւնը, քանի որ մայրաքաղաքին ջուրերուն մէջ երևացին քրիստոնեայ պետութեանց նաւերը։

Ժողովուրդին այս չափազանց ուրախութիւնը, սակայն, ինչպէս ըսինք, անխառն չէ։ Բազմաթիւ հայ զինուորներու մահուան բօթը սուգի կը մատնէ շատ մը ընտանիքներ։

Հայերը դարձեալ կը սպասեն պատերազմին ելքին, յուսալով թէ արևելեան խնդիրոյն լուծման պահը հասած է և հայոց վիճակին համար ալ կարգադրութիւն մը անհաւանական չէ։

Սակայն այս յոյսերը շատ աղօտ են և շատ տարտամ։ Հիմա միայն արդի իրականութիւնն է, որ հայերը կը յուզէ, և անիկա արդէն բաւ է մի քիչ ուրախացնելու տրտմաթախիծ այս ազգը։

Նոր վարչութիւնը, որ նախորդէն կը ժառանգէր Հայաստանի ապահովութեան հարցը, կուզէ այս տագնապի պահուն նուազագոյն փառքով մը անցնել այս շրջանը, սպասելով աւելի նպաստաւոր օրերու։

Վարչութեան ատենապետ Գարայեան էֆ. շատ ողջմտութեամբ փարած է իր պաշտօնին և գրեթէ ամեն օր կանոնաւորապէս պատրիարքարանին մէջ կը հետևի գործերու ընթացքին։ Վարչութեան միւս անդամներն ալ պարտաճանաչութեամբ կը հետևին իրենց պաշտօնին, և մինչ առանց բացակայ ըլլալու կոչուած ժողովին, ինչ որ շատ մխիթարական պարագայ մըն է։

Նախորդ շրջանին ընդհանրապէս մեծ մասամբ կը բացակայէին վարչութեան անդամները, և ասկէ առաջ եկած էր ընդհանուր կազմալուծում մը։

Գարայեան էֆ. պատրիարքին բոլոր այցելութիւններուն կ'ընկերանայ, ինչ որ մեծապէս կը չափաւորէ պատրիարքին յախուռն և երբեմն անխոհեմ արարքները։

Գարայեան այս կերպով կը վարէ տեսակ մը աշխարհական պատրիարքի ալ դեր, որ կը գնահատուի սակայն, վասնզի իր մէջ հակառակ առաջացեալ տարիքին կը տեսնուի եռանդ ու ողջմտութիւն և մանաւանդ օգտակար ըլլալու եղձ, ինչ որ ազգային պաշտօններու մէջ գտնուող անձերու վրայ փնտռուելիք առաջին ձիրքերն են։ Միակ երկիւղը, որ Գարայեան էֆ.-ի նկատմամբ կրնայ մարդ ունենալ, իր պաշտօնը և դիրքը ի նպաստ իր անձին և փառասիրութեանը շահագործելու կասկածն է, որ շատեր փորձուած են ընել և կ'ըսուի թէ Գարայեանն ալ իր նախորդ պաշտօնավարութեան ատեն փորձած է ընել և չէ յաջողած, արդի պատրիարքին (այն ատեն տեղապահ) կամակորութեամբը։

Նոյն կամակորութիւնը կը յուսանք, թէ չպիտի պակսի դարձեալ Արշարունի սրբազանի մէջ, թոյլ չտալու համար Գարայեան էֆ.-ի, որ իր ազգային պաշտօնը պատուանդան ընէ դէպի ծերակոյտ ոստում մը ընելու։

Դարձեալ կը սպասուի, որ Գարայեան էֆ.-ի Շահրիկեանի օժանդակութեամբ իր գործած բազմաթիւ սխալներէն ամենէն անքաւելիներէն մէկը՝ Եուանէքօրի կտակէն Բասմաջեանի յատկացուցած 2000 ոսկ. ոսկւոյ գումարն՝ այս անգամ ձեռով մը փրկելով ազատէ իր անձը մեծ պատասխանատուութենէ մը։

Գարայեան վարչութեան անդամներէն ոմանք «Հորիզոնին» մէջ շիլակն մէկու մը կողմէ ենթարկուած էին հայհոյանքներու և այնպիսի որակումներու, որոնք երբեք իրականութեան համապատասխան չէին։

Այդ շիլակն պարոնը մասնաւորապէս չկրնալով մարսել կեդրոնին ամենէն պարկեշտ դէմքերէն Հայկ Խօճասարեանի՝ դաշնակցականաց տուած ուժգին հարուածներն նախատինքով կարծած էր վրէժ լուծել իր արծուի ճիրաններով յարձակելով անոր վրայ։

Մասնաւորապէս իր ջիղերը գրգռած ըլլալ կը թուի դաշնակցականաց աղէտաբեր ինտրիգները քանիցս անգամ ի դերև հանող քանի մը անձնաւորութեանց, ինչպէս Սարգիս Սուինի և այլոց ընտրութիւնը՝ իբր քաղ. ժողովի անդամ։

Այդ պղտոր ակն ունեցող պարոնը չենք գիտեր Կովկասի որ անկիւնը ուսած էր, թէ Լևոն Տէմիրճիպաշեան՝ Եղիայի ազգականը ըլլալէ զատ՝ մի ուէ արժանիք չունի։ Մենք պիտի առաջարկէինք իրեն, որ ձանձրոյթ յանձն առնէր մի անգամ գէթ այցելելու հանրային պարտէզ վարչութեան կեդրոնը, ուր այդ եւրոպական կազմակերպութեան մէջ, տեսնելով Տէմիրճիպաշեանի գրաւած կարևոր դիրքը և պաշտօնին բարձրութիւնը, որոշ գաղափար մը պիտի կազմէր, թէ անիկա Եղիայի ազգականը ըլլալէն դուրս՝ շատ աւելի արժանիքներ ունէր... այնքան բարձր, որ Թիֆլիսի Ներսէսեան վարժարանի նախկին ուսուցիչն անոր քով դռնապան ըլլալու ալ կարող չէր։

Սակայն «Հորիզոնի» թղթակիցը իր զարհուրելի ագիտութիւնը և անսահման կուսակցամոլութիւնը ասոնցմէ աւելի սոսկալի կաֆ մը ըրած էր։ Ասիկա պօղտ. Փաշայեանի (դաշնակցական, և նախկին մեբուս Սըվազի) համար տուած էր այնպիսի գովեստներ, որոնք զինքը ծիծաղելի դարձնելէ զատ ուրիշ բանի չէին կրնար ծառայել։

Դոկտ. Փաշայեանը մօտէն ճանչցողները գիտեն, թէ անիկա յեղյեղուկ, անհկարագիր, խանգարուած իմացականութեամբ մէկն է։ Անոր գովեստ հիւսելու համար մարդ նոյն աստիճանի ապուշ մը պէտք է ըլլայ անշուշտ, և կ'երևայ թէ պարոն Ա. Խ. աւելին չէ։

Շառայլ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԳԵՏՆԵՐԻ ՀԱՍՈՒՆՈՒԹԵԱՆ ՎԿԱՅԱԿԱՆԸ *)

III

(Թիւրքահայ հարցի «մենավաճառ խնամակալները» կրիտիկայի առաջ)

Թիւրքահայ հարցի պատմական դժբաղդութեան ամենամեծ պատճառը կազմում է նրա քաղաքական թոյլ բովանդակութիւնը և պասիվ որակը, նոյնիսկ իր արծարծումների հրատապ մոմենտներին։ Այդ տեսակէտից՝ նա գրեթէ մի տխուր բացառութիւն է կազմում արևելեան հարցի միւս բոլոր՝ լուծված թէ առկախ՝ հատուածների մէջ։ Մինչդեռ օրինակ միւս ժողովուրդների ազատագրութեան դատը՝ իր քաղաքական բովանդակութեամբ և արտայայտութեան թափով ուղեկցել և դիմաւորել է Եւրոպային զէնքի զօռ շաչիւններով և ապստամբական սարսափեցնող ակտերով (յիշեցէք նորագոյն անցեալից ալբանական դէպքերը), Թիւրքահայ դատը, ընդհակառակը, ընթացել է և տասնամեակներ մաշել մեծ մասամբ դիմումների, աղերսագրերի, յօդուածային և բրօշիւրային պրօպագանդայի և հայասիրական միտինգների միջոցներով։ Մինչդեռ արևելեան հարցի բալկանեան հատուածները վարել են՝ այսպէս ասած՝ զէնքի ակտիվ քաղաքականութիւն և հարկադրել պետութիւններին զբաղվել իրանց վիճակով, լուծել իրանց հարցը, եթէ թանգ են գնահատում եւրոպական խաղաղութիւնը, հայկական հարցի խնամակալները, ընդհակառակը, դիմել են գերազանցապէս աղերսագրերի մուրացիկ քաղաքականութեան, խնդրելով դադարեցնել հայկական կոտորածները, ի կատար ածել խոստացված ռեֆորմները։

Ո՞վ է լսել մակեդոնական և մանաւանդ ալբանական պրօպագանդ Եւրոպայում, գրաւոր դիմումներ ու կոչեր, բանաւոր ատենաբանութիւններ յօգուտ իրանց հարցերի։ Իսկ Թիւրքահայ հարցի ղեկավարութիւնը, մի հսկայական կուսակցութիւն իր մարմիններով և օրգաններով տասնեակ տարիներ շարունակ այդ օրինակ գործունէութեան վրա մաշեց իր գոյութիւնը Եւրոպայի սրտում։ Հայերը իրանք էին պրօպագանդ մղում, հասարակական կարծիք պատրաստում Եւրոպայում՝ մասսայական նախճիրի աղեխարշ տեսարանների մասին Փոքր Ասիայի ծոցում։ Իսկ բալկանեան ժողովուրդների իրական գործը, զօռ որոտումներն են, որ կամայ-ակամայ ստիպում էին արևմտեան մամուլին և կաբինետներին՝ զբաղվել փոթորկալից հետևանքներ սպառնացող անցքերով։

Ո՞րն է ազատագրութեան ձգտող այդ երկու ճանապարհներից ներգործականն ու նպատակայարմարը։

Դա վկայում է ինքը կոնկրետ իրականութիւնը՝ աչք ծակող փաստերով. դա տեսնում ենք այն հսկայական տարբերութիւնից, որ ունի արևելեան հարցի բալկանեան հատուածների քաղաքական հասունութեան աստիճանը՝ հայկականից։

Եթէ, իրաւ, երբևիցէ հնարաւոր լինէր աղերսագրերով, պրօպագանդայով և միտինգների ռեզոլիւցիաներով մի քաղաքական կնճռոտ հարց լուծել կամ լուծել տալ, ապա Թիւրքահայերը կը լինէին շատ վաղուց ամենաերջանիկ ժողովուրդը ողջ Թիւրքիայում, որովհետև նոյնիսկ հելլենական պրօպագանդը իր ժամանակին այնքան էներգիա չէ վատնել Եւրոպայում, որքան հայկականը։

Դուք, ընթերցող, եղէք հակայեղափոխական որքան կամենաք. անհաշտելի չափերով ատեցէք ըմբոստութեան և ապստամբութեան ամեն մի փորձ. գուրգուրանքով գըրկեցէք ձեր կրծքին Աւետարանը և «մի կալ հակառակ ի չարին» բնաբանով բաբբառեցէք հրեշտակային սիրոյ ու խաղաղութեան պատգամները որքան կուզէք, սակայն ունեցէք գործնական միտք ու հոտառութիւն, խոստովանելու որ գայլի գիշատիչ ճանկերում խեղդվող գառանը ազատելու համար չեն դիմում վայնասունով ուրիշի օգնութեան, որի համար փոյթ չէ օտարի վիճակը և ունի իր սեփական հօտի գործերն ու շահերը, այլ բոլոր երևակայելի միջոցներով և զոհաբերութիւններով աշխատում են գայլին վախեցնել, վիրաւորել անխնայ յարձակումներով, կիսակենդան գառան ազատելու համար։ Թոյլ է յարձակումը և աննշան՝ գազանին հասցրած վէրքերը, ապա չը կայ այլ ևս գառան փրկութիւն, նա պիտի պատառ-պատառ լինի։

Եթէ սիստեմատիկական հարստահարումների և կոտորածների ենթակայ մի ժողովուրդ չէ կարողանում իրան ազատել կամ սեփական ջանքերով ազատութեան ուղի հարթել իր համար, ապա պատմութիւնն ունի իր անողոք դատավճիռը այդպիսի ժողովուրդների հասցէին. Նրանք պիտի կամ խորտակվեն կամ յաւիտեանս մնան արհամարհված ու ոտնահարված բացառիկ դժնդակ պայմանների մէջ։

Սա, ընթերցող, մոլի յոռետեսութիւն չէ՝ սուբյեկտիվ զգացումներով, այլ պատմական օբյեկտիւ երևոյթի հասարակ ու անվիճելի խոստովանութիւն։ Պատմութեան անողոք, ցուրտ ու անկարեկից դատավճիռը՝ ուղղված չէ միայն ճնշված ազգերի ու ժողովուրդների հասցէին, այլ նա որպէս երկաթէ օրէնք հասարակական տրանսֆորմացիաների ունի իր համարժէք ոյժն ու համասփիւռ նշանակութիւնը՝ առհասարակ մարդկային բոլոր ճնշված ու զրկված հատուածների նկատմամբ, լինեն իրանք ազգեր, դասակարգեր թէ սեռ։ Ասացէք, ինչ կը լինէր ներկայ տիրապետող բուրժուազիայի վիճակը Եւրոպայում մի դար առաջ, եթէ նա բարրիկադների քաղաքականութեան փոխարէն՝ աղերսագրերով լիզէր աբսոլիւտիզմի և նրա ֆէօդալական ու կղերական պատուանդանների փեշերը, մուրար նրանից սահմանադրութեան ներմուծում, իրաւահաւասարութեան բարոյական տրակտատներ կարդար աւետարանական կամ տօլստօյական նշանաբաններով։ Ի՞նչ կը լինէր բանւորութեան վիճակը, եթէ նա հրաժարվէր դասակարգային պայքարի կուռ կազմակերպութիւնից ու ըմբոստ շարժումից և ուտօպիստ սօցիալիստների ռեցեպտներով վերին հեղինակութիւնների «բէէլական գթառատութիւնից» սպասէր իր վիճակի բարելաւումը։ Հեռու չը գնանք. կարելի է էր երևակայել Թիւրքական սահմանադրութիւն, եթէ երիտասարդ-Թիւրքերի կուսակցութիւնը սպառազինված գնդերով Պօլիսը պաշարելու փոխարէն՝ շարունակէր Պարիզից Աբդուլ-Համիդի գրասենեակը «ռմբակոծել» աղերսագրերով, խորին ու հլու հնազանդութեան հաւաստիացումներով՝ Ղուրանի բնաբաններով։ Նոյնը Չինաստանում, Պարսկաստանում և այլն։

Ոյժի դէմ ոյժ, ճնշման դէմ հակահարուած.—անիծեցէք գոյութեան կռուի այդ անգութ փաստը՝ մարդկային հասարակութեան զարգացման էտապներում, որքան կամենաք, բայց դուք ստիպված էք հաշւի առնել այն և ձեր դիտողութիւնների ելակէտ ծառայեցնել, եթէ ուզում էք քաղաքագիտական հասունութեան վկայականով աւարտել պատմութեան դասերը։ Ցաւենայն դէպս՝ դուք չէք կարող առ ձեռն պատմական արտառոց փաստերի չը խոստովանել, որ ճնշողն ու տիրապետողը, առհասարակ՝ քաղաքական սիտուացիայի փաստական տէրը, միայն այն ժամանակ է զիջումներ անում, յետ նահանջում իր հրամայական դիրքերից, այսինքն ընտրում չարեաց փոքրը իր շահերի տեսակէտից, երբ նկատում է հակառակորդի դիմադրական ոյժի կենդանի տոկունութիւնը և նրան տապալելու այլ ևս անհնարին լինելը։ Եւրոպական պետութիւնները՝ քաղաքական յեղաշրջումով գլուխ բարձրացրած մի նոր իրաւակարգի (իմա Թիւրքիայում, Պորտուգալիայում, Չինաստանում, եթէ աւելի հեռուն չը գնանք) օրինականութիւնը ճանաչում են միայն այն ժամանակ, եթէ նոր պետութեան խնամակալները կարողանում են տէր դառնալ ընդհանուր սիտուացիային՝ հրապարակական ոյժի ամբողջ մեխանիզմը և հասարակական կարծիքի տիրող ուղղութիւնը գրաւելով իրանց ձեռքը։ Նոյն եւրոպական հզօրների կաբինէտները եռանդով զբաղվում են ռեֆորմների իրականացման հարցով միայն այն ժամանակ, երբ նկատում են, որ Մերձաւոր Արևելքի այս կամ այն ժողովրդի ըմբոստ արտայայտութիւնները, յեղափոխական անզուսպ ոգին և ապստամբական փոթորկալից ակտերը անկարելի է այլ ևս ընդմիշտ սանձահարել նոյնիսկ Թիւրքական քաղաքականութեան դրակոնեան միջոցներով։

Մենք նախազգում ենք, որ մեր ընթերցողներից ոչ քչերը, մանաւանդ երիտասարդ սերնդից, պիտի վեր քաշեն ուսերը և զարմանան, որ «Մշակի» յօդուածագիրը հին ու յայտնի այբուբենն է քարոզում։ Հէնց ցաւը նրանումն է, որ մեր հասարակական կեանքում—այնտեղ, ուր վճռական խօսքն է արտասանվում և հասարակական կարծիք պատրաստվում տիրող խաւերի և կուսակցութիւնների ձեռնհասութեամբ—ուրիշ շատ այբուբենական ճշմարտութիւնների նման՝ այս մէկն էլ արհամարհվում ու վտարվում է, և քանի նա հասարակական համոզմունք չի դառնայ, կը մնայ միշտ böhmische Dorfer—հասարակական հասկացողութիւնների և քաղաքական ըմբռնումների խոպան անդաստանում։

Intimus

*) Տես «Մշակ» № 249.

ՄՈՒԱՑԿՈՏՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի «Голосъ Кавказа» թերթի կիրակվայ (նոյեմբերի 4-ի) համարում տպագրված է հետեւեալ ուշագրաւ յօդուածը.

«Բալկանեան գործերի առիթով» երեկվայ մեր յօդուածում մենք մատնանշել էինք, որ բոլոր երկիրների դիպլոմատիան, ցանկանալով Թիւրքական կարկանդակից գէթ մի համեղ պատառը գրաւել, յանուն իր ազգութեանց շահերի զանազան պահանջներ է առաջադրում, և միայն ռուսական դիպլոմատիան է, որ ոչինչ պահանջներ չէ անում, հաւանականաբար՝ իր անշահախնդրութեամբ ցանկանալով աշխարհ զարմացնել։ Աշխարհ զարմացնելը գուցէ և դիւրական բան է, սակայն չէ խանգարում մոռանալ նաև մեր յետագայ սերունդների մասին, որոնց մենք վերապահում ենք—պատմութեան դասերը և բանականութեան պահանջները մոռացութեան տալու շնորհիւ—նեղուցները ձեռք բերել, ազատ ծով ձեռք բերել արեան ծովի գնով։

Բացի ռուսական շահերից մոռացված են նաև մի քրիստոնեայ ազգութեան գոյութեան իրաւունքը։ Բալկանեան դաշնակիցների աջողութիւնը կուրացրել է Եւրոպային։ Մեր թշնամիները զրկվել են խրտուիլակից, որով մեզ էին վախեցնում։ Թիւրքիան միայն խրտուիլակ հանդիսացաւ, բայց ոչ իրական ոյժ։ Այժմ ստիպված են նոր խրտուիլակ փնտռել, իսկ մինչ այդ՝ հաշւի առնել բալկանների նոր ոյժը։ Այդ ոյժն ի նկատի ունենալով՝ ստիպված են [illegible]ներին, սերբերին, չեռնօգորցիներին, բուլղարներին բաւարարելու միջոցներ որոնել... Եւ չէ էլ կարելի չյօրռնել, երբ այդ միացած ազգութիւնները զինված են ոտից գլուխ և ներշնչված հերոսական ոգով, որի դէմ Եւրոպան միայն առևտրական ոգին կարող է երևան բերել... Դէհ, իսկ այդ երկու ֆակտորները տարբեր արժէք ունեն...

Ներկայի և մօտիկ ապագայի մասին ունեցած այդպիսի հոգսերի մէջ հասարակական կարծիքը, ըստ երևոյթին, մոռացել է քրիստոնեայ ոչ մեծ ազգութեան գոյութիւնը—[illegible], շատ տխրալի—որ ընկած Փոքր Ասիայում, վայրենի ֆանատիկ

մարդիկ ենք և գնացել էինք բժշկուելու ու կամայ-ակամայ, բժիշկների խորհրդով, ստիպուած ենք առաջին կարգով ճանապարհորդել։

«Ղահուէճու» թաւ յօնքերի տակ թաղուած աչքերի մէջ մի հեգնական ժպիտ շողաց, թէև նրա թառամած, դժգոյն դէմքի խորշոմները մնացին անշարժ։

— Ինչ ալ որ ըլլայ... Եղած տեղէն կերթան, էֆէնդըմ, չեղած տեղէն չեն երթայ,— խոր համոզմունքի շեշտով ասաց «ղահուէճին»։

— Երբեմն և չեղած տեղէն կերթան, պատուելի Հաջի,— նոյնքան խոր համոզմունքի շեշտով պատասխանեցի ես։

— Է՞, վերջապէս, դուք, էֆէնդըմ, Մանթաշօֆ ունիք, Լազարօվ և էլի, ես ինչ գիտեմ, միլիոնատէր մարդիկ. մենք ինչ ունինք,—փոքր ինչ տաքացած պատասխանեց Հաջին, երևի կամենալով առաջ բերել ռուսահայերի հարստութեան անհերքելի ու ջախջախիչ ապացոյցը։

Այժմ իմ հերթն էր ժպտալու և ես յիրաւի ծիծաղեցի «ղահուէճու» միամտութեան վրայ։

— Հա, Մանթաշօվը Մանթաշօվ է. այդ ձեզ էլ գիտէք, մենք էլ. բայց ծով է միւսը՝ Լազարօվը։

— Լազարօվը, մի՞թէ չես գիտեր. ան, որ Մոսքօֆին մէջ համալսարան հաստատեր է Հայերուն համար։

— Ախ, Լազարեան ճեմարանը...

— Համալսարան թէ ճեմարան, մէկ չէ մի։

— Մէկ է, մէկ, Հաջի. բայց այդ ճեմարանը... արդէն մնացած հարստութիւն է. [illegible]ը պէտք է հաշւի առնել, իսկ Մանթաշօվը—հա, դա «նաղդ» հարստութիւն է. Նա մի կարծիր, պատուելի Հաջի, որ Մանթաշօվներն և ուրիշ հարիւրաւոր հարուստները ձրիաբար մի մատ մեղր կը քսեն իմ և քո բերանին։ Ու այդ հարուստների գոյութիւնը մի ժողովրդի մէջ ամենևին ապացոյց չէ, թէ հարուստ է նաև ժողովուրդը։

— Է՞, էֆէնդըմ, վերջապէս, դուք, ռուսահայերդ, փառք Աստծու, ձեր տան ու տեղի, ձեր կնկայ ու աղջկայ, ձեր սեփական աշխատանքի տէրն էք ու մեզ նման, սատանան տանի, ամեն օր ձեր հաւատն ու օրէնքը «մուրտար» Թիւրքի բերանին մէջ չի ծամուի ու ծամծմուի։ Ի՞նչ կըսես, էֆէնդըմ, մեր ու ձեր դրութիւնը մէկ է։ Արդարութիւն կայ չէ մի։

Միշտ լուռ ու տխուր Հաջին, այս խօսքերն արտասանելով, այնպէս կարմրեց ու բռնկեց, որ ես անչափ ցաւեցի նրան անզգուշաբար վիշտ պատճառելուս համար։ Երևում էր, որ նրա կեանքի մէջ մի գաղտնիք կար թաղված, թերևս, մի ողբերգութիւն՝ կապված Թիւրքահայաստանի ընդհանուր դրութեան հետ։

Հաջին խորասուզվեց մտքերի մէջ և յանկարծ, կարծես, զարթնելով նրանցից՝ տխուր-տրտում դիմեց ինձ.

— Ես հիմա Մարսէլ կերթամ... օտար, մենակ, անօգնական... իսկ իմ տան ու տեղիս հետքն անգամ չկայ. գիւղ է, կը հասկընա՞ս. և ոչ կնկանս ու միակ աղջկանս գերեզմաններուն տեղը գիտեմ...

«Ղահուէճու» դէմքը դողաց ջղային ցնցումներով և նրա անգոյն քթի երկու կողքից երկու խոշոր կաթիլներ գլորվեցին ածիլված կզակի վրայ։

Մխիթարական ոչ մի խօսք ես չը գտայ նրան ասելու։ Եւ աւելորդ էր. Դարդանէլը, ճիշդ է, հանդարտ էր, բայց դժբաղդ Թիւրքահայի մտքի մէջ, իր սառն նման, «փրթոռնալ» էր բարձրացել. դառնակ խօսքերը չէին կարող հանգստացնել նրան...

Տխուր տպաւորութեան տակ ես դուրս եկայ «ղահուէճու» տնակից և բարձրացայ I կարգի տախտակամածը։ Նեղուցը վերջանում էր։ Նրա ելքի մօտ իրար մօտ շարված՝ անշարժ կանգնած էին 4 հատ Թիւրքական զրահանաւեր։ Մենք մտնում էինք Մարմարա։ Անագալի ճառագայթներն արդէն լուսաւորում էին ասիական ափի բարձրութիւններն և ծովի բաց-կապոյտ մակերևոյթից, որ քանի գնում, աւելի ու աւելի ընդարձակվում էր, թեթև, թափանցիկ գոլորշիներ էին բարձրանում դէպի երկնային կամարը։

Իմ քունս տանում էր արդէն։ Ես վայր իջայ նաւասենեակս և յոգնած գիշերային հսկումից՝ խորը մտայ անկողինս։

Երբ ես 2—3 ժամից յետոյ կրկին դուրս եկայ սենեակից և բարձրացայ տախտակամածը՝ մեր նաւն արդէն անցնում էր Սան-Ստեֆանօյի առաջից։ Մի կողմից հեռու երևում էին Գում-Գափուն, Սամաթիան, Ղալաթիան և Պերայի բարձունքները՝ իրանց անհամար մզկիթների մինարէներով, իսկ միւս կողմից՝ Իշխանաց կղզիները՝ կիսով չափ ծածկված ծովային մշուշի մէջ։ Մենք մտնում էինք արդէն Կ. Պօլիս։

Սրտեռք մի օր այդ քաղաքի և ամբողջ Թիւրքիայի հետ պիտի կապված լինէին ուրիշ, աւելի քաղցր յիշողութիւններ, քան արեան ու կոտորածի այն տխուր յիշողութիւնները, որոնք այնպէս սերտ կապված են Ղալաթիայի ծովափի հետ, ուր մեր նաւը կանգ առաւ շուտով ընդհանուր աղմուկ-աղաղակի մէջ։

Ա. Մխիթարեան

քիւրդ ցեղերի մէջը։ Մենք խօսում ենք հայ ժողովրդի մասին, որ դժբաղդութիւն ունի Թիւրքաց իշխանութեան տակ ապրելու։ Երբ էլ որ պատերազմ է ծագել Թիւրքերի և քրիստոնեաների միջև, առաջին նուագ՝ հայերն են տանջվել։ Հեռագիրն արդէն լուր բերեց, որ քիւրդերը հայերին կոտորում են։ Ցայտնի է նոյնպէս, որ Պետերբուրգ է գնացել Էջմիածնի սինօդի անդամ Մեսրոպ եպիսկոպոսը, հետը Կաթողիկոսի կողմից կարևոր յանձնարարութիւններ տանելով առ Վ. Ն. Կօկօվցեվն ու Ս. Դ. Սազօնօվը։ Կաթողիկոսը դիմում է ռուսաց կառավարութեանը, խնդրելով Թիւրքահայոց անունից՝ միջամտելու պատերազմին, ի նկատի ունենալով Թիւրքերի անդադար բռնութիւններն ազգաբնակութեան կեանքի և գոյքի վերաբերմամբ։ Ամբողջ սրտից ցանկանում ենք, որ Մեսրոպ եպիսկոպոսի միսիան կատարեալ աջողութեամբ պսակվի։

Մի՞թէ քիչ է անցած 19 դարը Աստուածային Ուսուցչի ծննդեան օրից հաշուած, որը աշխարհին քարոզում էր սէր, որպէս նոր պատգամ՝ կռապաշտ աշխարհի համար, և առաջինը քրիստոնեայ աշխարհի համար, որպէսզի XX դարի 2-րդ 10-ամեակում Ռուսաստանի բուռն բողոքն ընդդէմ Թիւրքերի և քիւրդերի՝ Եւրոպան համարձակվելու լինէր այն բացատրել որպէս ոչ-ցանկալի արշաւանք։

Մենք գիտենք, թէ ասիացիների վրա ինչ ազդեցութիւն ունի ոյժը, և լաւ յիշում ենք Ազատարար Կայսրի պատմական հեռագիրը Թիւրքաց սուլթանին՝ խփված 1876 թւին, երբ ռուս Թագաւորի խօսքի զօրութեամբ՝ կանգ առաւ կատաղած, ֆանատիկոսացած և այն ժամանակ խիստ ուժեղ Թիւրքական բանակը, որ պատրաստ էր Սերբիան երկրի երեսից ջնջելու։ Կարծում ենք, որ Թիւրքահայերը չեն սխալվել՝ Ռուսաստանի մեծահոգութեանը դիմում անելով։ Գիւղացի հայերը Թիւրքական ասիական երկրներում հանդիսանում են ամենահամակրելի ազգաբնակութիւնը, խիստ աշխատասէր և նահապետական։ Այդ ժողովուրդը մահմեդական և նոյնիսկ սատանայապաշտ (քիւրդեր, եզիդներ) խուժանի մէջ ապրելով՝ կարողացաւ պահպանել քրիստոնէական հաւատը։ Բացասել հայ-երկրագործների և հայ-անասնապահների դրական կողմերը՝ չէ կարելի։ Ճակատագրի հարուածների տակ նրանց մօտ քրիստոնէութիւնը չէ պահպանվել իր մաքուր ուղղափառութեան (?) մէջ, սակայն քրիստոնէական կուլտուրայի համար նրանք այնքան են չարչարվել, որ վաստակել են մարդկային կեանք ունենալու լիակատար իրաւունք։ Ժամանակ է դադարեցնելու քրիստոնէական արեան հեղեղները, որոնք թափվում են բարբարոսների ձեռքով։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Կովկասի փոխարքային ներկայացան գեներալ Խան-Նախիջևանսկին, գնդապետ Հազբէկ և «Ռուսաց ակումբի» պատգամաւորութիւնը։

✦ Այսօր, ուրբաթ, հերթական jour fixe-ը Գրական-Գեղարվեստական Սալօնում Տ. Նազարեանի մօտ նուիրված կը լինի հայ գրերի գիւտի յոբելեանի առիթով բացված գրոյցի շարունակութեանը։ Ով ներկայ եղաւ առաջին երեկոյթին, նա շատ լաւ կը յիշէ սկսված վիճաբանութիւնների հետաքրքրութիւնը։ Այնպէս որ ցանկալի է այսօր ներկայ գտնվեն աւելի մեծ թւով ունկնդիրներ։

✦ Կովկասի Հայոց Բարեգ. Ընկ. արտակարգ ընդհանուր ժողովի շարունակութիւնը, որ նշանակված էր առաջիկայ կիրակի, առաւօտեան ժամը 11-ին, կը կայանայ վաղը, շաբաթ, ամսիս 10-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին։

✦ «Кавказъ» թերթում տպված է Մոսկվայի վարդապետ Միխայիլի կոչը՝ նուէրներ տալու յօգուտ սլաւօն կռւող եղբայրների։ «К.»-ը իր կողմից բացել է հանգանակութիւն այդ առիթով։

✦ Վրաց Դրամատիկական Ընկ. անդամների ընդհանուր ժողովը յանձնարարեց Ընկ. վարչութեանը կազմակերպել վրաց դերասանական խմբի պրեմիէր Վլ. Ս. Ալէքսէեվ-Մեսխիեվի բեմական գործունէութեան 30-ամեակը։

✦ Թիֆլիսի նահանգապետը Պետական Դումայի անդամ Ջխէիձէի ընտրութեան մասին առաջադրութիւն արեց նաև Թիֆլիսի նահանգական Պետական Դումայի ընտրութիւնների մասնաժողովի նախագահին։

✦ Թիֆլիսի նահանգապետի թոյլտուութեամբ նոյեմբերի 25-ին Արտիստական Ընկերութեան դահլիճում կը կայանայ դասախօսութիւն յօգուտ կանանց բարձր դասընթացքների չքաւոր ունկնդրուհիների։

✦ Թիֆլիսի Հասարակական ակումբում, շաբաթ օրը Գեպշտէյնը կը դասախօսէ «Ջէկ Լօնդօն և նրա գրուածքները» թեմայով։ Ցետոյ կը լինի համերգային բաժին։

✦ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական [illegible]

[illegible] ամենակը փոխադրել է Ներսիսեան դպրոցի հին շինութիւնը։

✦ Այսօր տեղի կունենայ Թոքախտի դէմ Մաքառող Կովկասեան Ընկերութեան մասնաժողովի նիստը Աբասթումանի սանատօրիայի կառուցման նախագիծը քննելու համար։

✦ Թիֆլիսումն է գտնվում Շուշու թեմի կառավարիչ Զաւէն վարդապետը։

✦ Թիֆլիսի ազնուականութեան պարագլխի ընտրութիւնը կայանալու է դեկտ. 23-ին։

✦ Նոյեմբերի 7-ին Թէլաւի գաւառը մեկնեց Թիֆլիսի նահանգապետը։

✦ Քաղաքային Ալէքսանդրեան հիւանդանոցի օծումը կը կայանայ կիրակի, նոյեմբերի 11-ին։

✦ «Кав.»-ի ասելով Թիֆլիսի նահանգապետը թոյլատրել է Սեդրակ Թառայեանին հրատարակել Թիֆլիսում մի շաբաթաթերթ ռուսերէն՝ «Семья» անունով։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

—o—

Դրամա

Զորեքշաբթի, նոյեմբերի 7-ին լրացաւ ռուս գրականութեան ամենախոշոր դէմքերից մէկի, համամարդկային սիրոյ ուսուցչի և ապարազների ու հալածվածների պաշտպանի՝ Լեվ Ն. Տօլստոյի մահվան երկրորդ տարին։

Հանգուցեալի յիշատակը յարգված լինելու համար՝ այդ օրը Ռուսաստանի մայրաքաղաքների և գաւառական բեմերից շատերի վրա դրվել են „Власть тьмы" և „Живой трупъ" պիէսները։

Թիֆլիսի Արտիստական թատրօնում ևս այդ օրը երեկոյեան Զարէչնիի ռուս դրամատիկական խումբը դրել էր „Власть тьмы" դրաման, որ դեռ երկար ժամանակ կարող է ապրել բեմերի վրա, քանի դեռ ռուս գիւղացիութեան մեծ տոկոսը խարխափում է «խաւարի իշխանութեան» մէջ։ Հանճարեղ հեղինակի ստեղծագործած տիպերը ներկայումս էլ ռուս գիւղացիական իրականութեան մէջ խոշոր թւով գոյութիւն ունեն, շնորհիւ այն տխուր հանգամանքի, որ իսկական «լոյսի իշխանութիւնը», ուսումը, գիտութիւնը, գիւղացիութիւնից անկախ պատճառներով, չեն թափանցել նրա բոլոր շերտերը, չեն յղկել նրա հոգեկան ու մտաւոր աշխարհը։

Այդ երեկոյ իրանց մտածված և ուժեղ խաղով աչքի էին ընկնում Տուգանօվ (բանւոր Նիկիտա), Պաւլօվ (Պետր), Սավէլիէվ (Ակիմ), տ. Չէրնեավսկայա (Մատրեօնա) և Կուդրեավցէվ (բանւոր Միտրիչ), որոնց հասարակութիւնը վարձատրում էր ծափահարութիւններով։

Ժուրավլէվա՝ Անիսիայի դերում, և Կազանսկայա՝ Ակուլինայի դերում իրանց խաղով չը գոհացրին։ Առաջինի խաղին վնասում էր աւելի նրա ոչ պարզ առոգանութիւնը և ցածրաձայն խօսելը։ Իսկ երկրորդի մէջ բացակայում էր տեմպերամենտ, մանաւանդ վերջին գործողութեան ընթացքում, երբ հարկաւոր էր՝ իբրև իր խորթ հօրից խաբված և որդեկորոյս մի աղջիկ՝ հանդէս գալ հոգեկան բուռն յուզումների արտայայտութիւններով։

Մանկահասակ Անիւտկայի դերում տ. Կօզրեան երբեմն չափազանցութիւնների մէջ էր ընկնում։

Գոհացուցիչ էին պիէսին համապատասխան նոր պատրաստված դէկօրացիաները և բեմայարդարութիւնը։

Ներկայ գտնվող հասարակութեան մեծ մասը բաղկացած էր ուսանող դասակարգից։ X.

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ՄԻ ՆՈՐ ՄՈՒՍՈՒԼՄԱՆ ԹԵՐԹԸ

—

Պետերբուրգում հրատարակվող նոր «Մահմեդական լրագրի» մասին «Каспій» թերթը գրում է հետևեալը.

«Նոր թերթը իր առաջնորդող յօդուածում զարգացնում է մի համակրելի միտք։ Յիշենք չորրորդ խալիֆ Ալիի անմահ ասացուածքը, որն ասում էր, թէ «գիտունի գրիչը նոյնպէս արժանի է պարգևատրութեան, ինչպէս և հաւատի համար կռւողի նիզակը», և լիովին հասկանալի կը դառնայ, որ մենք, ժամանակիս պահանջներին պատասխանելով, պէտք է նիզակն իր բնի մէջ դնենք և մեզ ու մեր իրաւունքները պաշտպանենք ուժեղ մտքի և հզօր գիտութեան օգնութեամբ։ Դրա համար մենք պիտի առմիշտ Լետա գետը գցենք մեր անհիմն ֆանատիկ պահպանողականութիւնը, ժամանակակից կուլտուրայից երես չը դարձնելով՝ վերցնել նրանից բոլոր դրականը և, փոփոխութեան ենթարկելով այն, հաւասար գծի վրա կանգնել ժամանակակից կուլտուրական մարդկութեան միացած գրուպպաների հետ... Այլապէս, մեր հէքիաթանման ասացուածների դեղնած թերթերի յուսով մնալով պէտք է լուծվել Հարաւի կուլտուրայի բուռն ճնշման և Արևելքից եկող դեղին [illegible]

«Մահմեդական լրագրի» խնդրի ծրագրի գլխաւոր կէտերը հետևեալներն են. կեանքի հիմունք ունենալով իր կրօնը՝ իսլամը և ըստ հաւատի, ըստ ոգու բոլոր մահմեդականներին իբրև եղբայրներ ճանաչելով, մենք խորին յարգանքով ենք վերաբերվում դէպի այլ հաւատները, խղճի ազատութիւնը իւրաքանչիւր անձնաւորութեան անկապտելի իրաւունք համարելով։

«Անձամբ մեզ՝ մահմեդականներիս վերաբերվող հարցերում շահերի հանրականութիւնը ուղեկից ունենալով՝ Ռուսաստանում in corpore՝ մեր առանձին ազգութիւնների ինքնուրոյնութեան վրա ոչ մի ոտնձգութիւն չանելով՝ միացած ընդհանուր պետական հարցերում մենք ձեռք ձեռքի տուած առաջ ենք գնալու Ռուսաստանի բոլոր ազգութեանց հասարակական խաւերի առաջադէմ լաւագոյն մասի հետ, մահմեդական առանձին խմբակին իր իրաւունքների մէջ թողնելով, առանց ոտնձգութեան դէպի այն, ինչ ուրիշինն է, և իր իրաւունքը ոչ ոքի չը զիջելով»։

Երբ նոր լրագրի ուղղութեան հետ աւելի կծանօթանանք աւելի մանրամասն ծանօթանալու, մենք կը յայտնենք մեր կարծիքը։ Առ այժմ մենք աջողութիւն ենք ցանկանում մեր նոր պաշտօնակցին իր գործունէութեան մէջ։

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

✦ Աւղանստանում ժանտախտը ահագին ծաւալ է ստանում։ Հիւանդացողների ու մեռնողների թիւը հարիւրներ է կազմում։

✦ Պետերբուրգի ուսանողների և բանւորների շրջաններում խուզարկութիւններն ու ձերբակալութիւնները շարունակվում են Սէվաստոպօլի նաւաստիների մահապատժի դէմ բողոք յայտնելու առիթով։

✦ Պետական Խորհրդում Գրիմմի գլխաւորութեամբ կազմվեց ձախակողմեանների խմբակ։

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

7 նոյեմբերի

ՄԵՔՍԻԿԱ։ Երեք բոպէ զգացվեց երկրաշարժ։ Մի պատի փլուածքի տակ մնացին 15 մարդ։

ՐՕՇՖՈՐ։ Բանտում, երբ գլխաւոր հսկիչը կերակուր բերեց, սկսվեց անկարգութիւն։ Բանտարկեալները սպանեցին բանտապետին, մորթեցին նրա կնոջը և մի վերահսկչի։ Ընդամենը սպանվեցին 5, վիրաւորվեցին 3 հոգի։ Դէպքի տեղը շտապեցին իշխանութիւնները զօրքերով։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՒ։ Գիշերս դիմափոխված չարագործները կանգնեցրին կարմիր դրօշակներով՝ գնացքը և կողոպտեցին 30 ճանապարհորդների։ Վիրաւորված են երկաթուղային 2 ծառայող։

ՕԴԵՍՍԱ։ Անգլիական «Բօկսիան» շոգենաւի վրա, որ եկել էր Կ. Պօլսից, երևան հանվեց խօլերայով մի հիւանդ։

ՊՕԼՏԱՎԱ։ Կարևոր գործերի քննիչը ձեռնարկեց ստուգելու քաղ. վարչութեան գործերը՝ մի միլիօն փոխառութեան դրամը վատնելու առիթով։

ՆԻԺՆԻ-ՆՈՎԳՈՐՈԴ։ Սորմովի գործարաններում չեն աշխատում 2500 մարդ։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

—

Զաքաթալա, Սօյզագէին.—Ձեր գրածները, թէ լուրեր և թէ յօդուածներ, ստանում ենք կանօնաւորապէս։ Եթէ մեծ յօդուածներն իրանց ժամանակին լոյս չեն տեսնում, պատճառը տեղի սղութիւնն է յաճախ։ Ի հարկէ լինում են և յօդուածներ, որ խմբագրութիւնը դժուարանում է տպել։ Դրանցից էր, օրինակ, ձեր յիշած «Ցաւալի երևոյթ» I մասը, որը նոյն վերնագիրը կրող և «Մշակի» № 178-ում լոյս տեսած յօդուածից բոլորովին տարբեր հարց էր շօշափում։

Աստրախան, Գ. ք. Մկրտումեանին.—«Ծորերը» վերնագրով պատկերը չի տպվի։

Դիլիջան, Աւսիրին.—Ստացված են, բայց նիւթերի առատութեան պատճառով սպասում են հերթի։

Թեմիր-խան-Շուրա, Ա. Ասլանեանին.—Կարդացէք վերևի պատասխանը։

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ՀԱՆԳԱԾ ՏՈՄՍԵՐ

Ազն. բանկի III փոխառ. խաղարկու տոմսերի նոյեմբերի 1-ի խաղարկութեան ժամանակ հանգած են դուրս եկել հետևեալ սէրիաները.

4807	12720	6029	4932	2831	9837
7802	11682	13781	2237	1786	12150
8359	8472	5717	13961	11890	7166
749	12827	4445	11286	11932	1465
7493	9935	533	14831	9090	13885
9649	15084	4324	6916	11810	10576
6359	11929	8615	8616	5853	454
1762	7062	1627	6987	249	13546
13488	3255	4717	5453	2540	8465
13367	9771	4329	13007	9863	9495
2832	9681	12947	4198	15618	2973
7527	1648	11355	14653	3127	3266
9558	10416	1618	14791	10114	10049
11764	1130	1228	12470	13301	11615
6927	188	14517	13767	5425	3090
14810	15544	9539	1332	8741	8321
732	669	13467	13364	12249	13162
10531	12512	3555	9959	6254	10595
2596	3738	4402	666	15974	9552
531	12	8209	14918	13911	6632
9472	11649	11293	13000	12817	7012
15804	14637	14175	15470	12998	1637
3574	15265	11809	13214	9038	11604
13856	10455	2586	6930	3740	11335
5785	15192	15012	2240	10931	2882
14504	15988	15059	14953	9357	1439
6197	4235	13935	7340	12472	6545
3442	556	7497	15859	15699	15308
10040	7286	9276	452	8088	12862
6159	7710	13846	11928	3845	14041
10772	2210	15110	9102	348	13323
3682	15673	7229	8246	10100	10920
5698	8404	12693	8742	10322	9091
6765	134	3142	1179	5181	750
8337	8547	5435	2744	9322	3345
7993	5158	14983	11590	795	5000
13457	8127	9647	5986	3714	7975
11040	14703	15284	1351	5267	8771
5854	1498	9995	14314	13473	1488
8940	6491	1890	2230	12423	13851
9626	15087	14402	3259	12370	768
10811	376	9633	14911	14752	12573
10317	2379	15787	7769	10430	2128
6191	11403	11322	5890	5465	8305
13842	14270	5873	2235	15523	10937
7444	6550	8131	481	924	15557
14121	13798	8041	6484	6554	7972
5798	10175	14711	14574	5146	5712
15671	11944	6640	7088	14808	2004
5460	2034	1275	10088	7782	8183
6140	8665	6087	11319	15733	9046
4107	10803	6263.			

Խմբագիր՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

№ 4711. ՄԱԶԵՐԻ ՆԵՐԿ
Ընկուզեայ էկստրակտից
Ներկում է մազերը արագ և հիմնաւոր, նայած ցանկութեան, քնքոյշ շիկագոյնից սկսած մինչև կատարեալ սևը։ Անվնասակար լինելը երաշխաւորված է։ Մի սրուակը 1 ր. 20 կ.։ Մեծադիրը 2 րուբ.։
Պարֆիւմէրիա № 4711 Ֆէրդ. Միւլգէնս
Մատակ. Նորին Մեծութ. Ռուսաց Բարձր Դրան
ԿՅՕԼՆ Ր. վ. ● ՌԻԳԱ
Հիմնված 1792 թ.

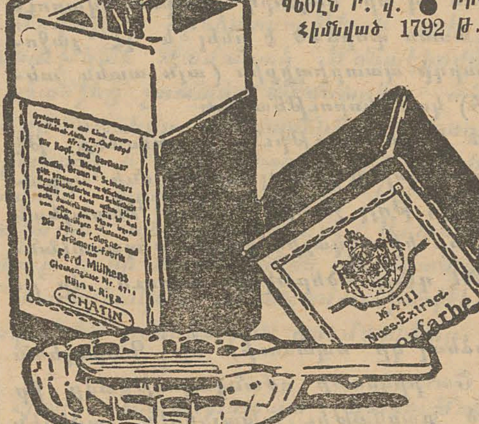

(M. 309206/309233) 10—8

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւնների։ Էլեկտրաբուժութիւն։
Ընդունե- ($12^1/_2$—2 ժ. ցերեկվայ։
լութիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան։
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.
Սօլօլակ, Բէբուտօվսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչի փողոցի)։ Տէլէֆօն № 1175.
(օ. մ.) 377. 100—38

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ
«606»-Ի ՆԵՐՍՐՍԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Կ. Մ. ԶԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մարմնի, վեներական վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.։
Գ. Ց. ԳՈՒՐԳԷՆՈՎ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԱՄԲՐՈՒՄՕՎԱ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Մ. Լ. ՌԵՆԻԳԵՐ-ԱՐԵՇԵՎԱ—6—7 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Զ. Ա. ԹԱՌՈՒՄԵԱՆ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. քննութիւն արեան, մէզի և այլն։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—104

Высочайше Утвержденное Русское Общество Пароходства и Торговли, учрежд. въ 1856 г.
ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ.
Ամառային երթևեկութիւն
ՂՐԻՄ-ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳԻԾ
Մեկնում են Բաթումից
I Փօստային-մարդատար շոգենաւեր.
Երեքշաբթի ժամի 1-ին գիշերը, շրջանակի գծով
Հինգշաբթի » 1 » » »
Շաբաթ » 12 » ուղղակի »
II Մարդատար շոգենաւեր.
Երկուշաբթի ժամի 2-ին ցերեկը, շրջանակի գծով
Շաբաթ » 2 » » »
III Մարդատար-ապրանքակիր շոգենաւեր.
Երեքշաբթի կէս գիշերին, շրջանակի գծով.
Ուրբաթ » » »
Ժամերը Պետերբուրգի են։
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԳԻԾ
Կանօնաւոր հաղորդակցութիւն դէպի Ալէքսանդրիայի բիօլեթեայի, Մակեդոնիայի, Սերբիայի, Անատօլիայի, Պարսից-Ծոցի (Персидскій заливъ) գծերի բոլոր նաւահանգիստները։
ԲԱԼՏԻԱԿԱՆ ԳԻԾ
Կանօնաւոր հաղորդակցութիւն ուղղակի Պետերբուրգ-Րիգա, Լիբավա և Րէվել։
Տոմսակները կարելի է գնել Թիֆլիսի գրասենեակում Սօլօլակսկայա փողոց, № 8.
Հեռախօս № 11.
Ընդունվում են և ապահովագրվում են ապրանքներ ձեռնտու պայմաններով։
Գործակալ՝ Ս. Խ. Սուլխանեանց
(2.) 0—74

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է
ՍԱՋԱՆԴԱՐԵԱՆԻ կազմած
«ՆՈՐ ՔՆԱՐԸ»
(Դպրոցական երգարան)
112 էջ, ԳԻՆԸ 30 ԿՕՊ.
Դիմել՝ Գօրիս, «Սասուն» տպարան։
(օ.մ.) 830. 3—2

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
L. TOLSTOՅԻ հետևեալ երկերը.
1) ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, թարգմ. Սուրխաթեանի . . . . . 30 կ.
2) ԿՈՆՑԵՐՏԻՈՍ (Զինական իմաստութիւնը), խմբագրութեամբ Լ. Ն. Տօլստոյի, կազմեց Ա. Բուլանժէ, թարգմ. Սուրխաթեանի 7 կ.
3) ԱՍԱՑՈՒԱԾՆԵՐ ՄԱՀՕՄԵԴԻ, ընտրված Լ. Տօլստոյից, թարգ. Լ. Դանիէլեանի . . . . . 5 կ.
4) ՔՈՅՐԵՐԸ, թարգ. Լ. Դանիէլեանի 5 կ.
5) ԻՆՉՈ՞Վ ԵՆ ԿԵՆԴԱՆԻ ՄԱՐԴԻԿ, թարգմ. Լ. Դանիէլեանի . . 10 կ.
Նրանք, որոնք այս գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից փողը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 10% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա։ Վերադիր վճարով պահանջողներին զեղչ չի լինի։
Հասցէն՝ Ред. газ. „Мшакъ", Тифлисъ.
(2) 10—8

„ՆԱԽՇԻՐԱ" ԸՆԿԵՐՈՒԹ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
[illegible] № 14.
(կ.մ.) 787. 6—6

ՑԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ
Խաչատուր Ի. Ս. Պօղոսեանի
Թիֆլիս, Երևանեան հր. № 164, [illegible] Տէլէֆօն №10—93.
ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ
ՑԵՄԵՆՏ, ԵՐԿԱԹԷ ՓԵՐԱՆՆԵՐ
[illegible]
(կ.մ.) 617. 50—34

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный